

Anto Stanić
TRAGOVI SUDBINA

Urednik, lektor i korektor
Milo Jukić

Recenzent
Admiral Mahić

Kompjuterska priprema
Branislav Trogrančić

Izdavač
"Štamparija Fojnica" Fojnica

Naklada
500 primjeraka

CIP

Anto Stanić

TRAGOVI SUDBINA

Kreševo, 2012.

Predgovor

Ove priče je pisao život, a ja sam ih samo prepisao i ponudio vam na čitanje. Dosta ovih priča opisuje sudbine, čudne sudbine, teške sudbine, užasne sudbine...

Jedna od priča nosi naziv *Sudbina se otela kontroli*. Nije ovo jedinstven primjer da se sudbina otela kontroli, nažalost, toga je sve više.

Ako brodu na moru pustiš kormilo, brod će vjetar, oluja i morske struje nositi sve dok se ne nasuče na stijenu, obalu ili ne udari u drugo plovilo.

Ako i ti svoje životno kormilo pustiš ili prepustiš nekome drugom, tok tvoga života je upitan.

Kao ljudi skloni smo raznim izazovima: užiticima, avanturama, uživanju u alkoholu i drogi. Ti izazovi nas mnogo puta bace u stanje nekontroliranja vlastitih postupaka. Moramo se naučiti, uvježbati kontrolirati sebe, pa ćemo moći upravljati svojim kormilom, svojom sudbinom.

Znam da će mnogi od vas reći: Lako je popovati, savjete davati, treba se toga pridržavati! Slažem se s tim; i ja sam u mladosti isto tako komentirao svoje savjetodavce. Ipak, malo pomalo i postali su mi svetinja, zvizda vodilja, svjetlost na vidiku pa uspjeh nije izostao.

Što se prije trgnete i shvatite dobre želje savjetnika, prije ćete izaći na pravi put i krenuti ka ostvarenju životnih zadataka i ciljeva. Čuvajte se onih savjetnika koji vam pokazuju put u ambis – provaliju, u kojoj su i oni i iz koje se neće nikada izvući...

U priču pretočeno

Dolijao

davnina je običaj da ljudi u kasnu jesen, kad temperature padnu, kolju stoku i suše meso za zimu, a ako pretekne, i za proljeće i ljeto. Kolje se većinom u selima i prigradskim naseljima; naravno da u većim gradovima to ne radi nitko, jer meso treba osušiti, a u gradskom području nema smisla praviti sušnicu. Kolje se većinom sitna stoka: ovce, koze i svinje, a ponekad zaglavi i krava ili bik. U posljednje vrijeme sve češće se u sušnici nađe meso ćurke, jer dobro utovljene ćurke dosegnu težinu i do trideset kilograma.

Već je poznato da katolici i pravoslavci uglavnom kolju svinje, a muslimani, zbog vjerskih ograničenja na tom planu, drugu navedenu stoku.

Moji preci su uvijek klali svinje pa sam i ja nastavio tradiciju. Ponekad sam znao zaklati i po dvije ili više te bi nam mesa bilo dostatno za cijelu godinu. Prije šest godina sam zaklao dvije svinje koje su ukupno imale

oko tristo pedeset kilograma mesa. Sve sam to sredio, pripremio i objesio da se suši. Ostalo je još da dvadesetak dana ložim laganu vatru ispod obješenog mesa kako bi se dimilo i sušilo.

Tako sam jednog jutra, poslije šest dana, otvorio sušnicu kako bih dodao novi panj na tihu vatru, a usput sam, kao i uvijek, pogledao gore, u meso, kad gore – prazne vješalice! Bio je polumrak pa sam pomislio kako mi se pričinja te sam otišao po baterijsku lampu, no kad sam posvijetlio, shvatio sam kako gore definitivno nema ni komada mesa! Pozvao sam policiju, obavili su očevid i na tome je ostalo - lopov nikad nije otkriven.

Posljednje dvije godine nisam klaio svinje već sam u mesnicama kupovao veću količinu goveđeg mesa i sâm krojio pečenicice za sušenje. Obično kupim po tridesetak kilograma i to bude dovoljno za suprugu i mene; sin je u Austriji i rijetko dolazi.

Tako sam i ove godine sam sredio pečenicu, objesio je za sušenje i počeo ložiti. I opet, poslije nekoliko dana, otišao sam naložiti vatru, kad imam što vidjeti: nema katanca na vratima sušnice! Pomislio sam da je supruga otvarala sušnicu, no kad sam ušao, vidjeh kako gore nema ni komada mesa! Vrio je iz mene bijes, ispadale psovke; pa zar opet moje da pokradu?!

Čučnuo sam, plašeći se da ne padnem od bijesa, kad na podu ugledah novčanik. Otvaram i prevrćem pregratke, nema dokumenata vlasnika, ali ima novaca,

konvertibilnih marki i eura. Pozovem suprugu, nabrzinu joj ispričam sve, a onda prebrojimo novac: dvanaest tisuća maraka i šest tisuća eura. Nismo vrazi da nam je malo: naš pošteni lopov platio i preplatio meso!

- Ženo, ni crna zemlja ne smije znati za ovo! - ozbiljno joj zaprijetih. - Nitko od susjeda ne zna da samo kupovali meso za sušenje, jadaj se da nismo stigli kupiti, da ćemo to uraditi kasnije, a ovo novaca što je lopov ostavio može biti i za meso od prije šest godina i za ovo sadašnje, a i za budućih godina, dok god smo živi!

Desetak dana kasnije dođe pred našu kuću policajac u civilu i predstavi se kao isljednik za krađe.

- Jučer je kod nas u stanicu došao jedan mlađi čovjek iz Višnjice kod Kiseljaka – reče nam - te priznao krađu nekakvog mesa iz vaše sušnice, ali je kazao i da mu je tu ispao novčanik s velikom količinom novca. Ako ste našli novčanik, vratite ga, a on će platiti meso i dati vam na kavu.

- Oprostite, ali ja ne znam o čemu Vi to pričate – rekoh mirno policajcu. - Mi ove godine uopće nemamo mesa, nismo kupovali; sin nam tek nedavno poslao novac za meso i za renoviranje kuće.

Policajac se ljubazno ispričao i otišao, a supruga i ja smo često pričali o mesu i novcu. Pala je čvrsta odluka da lopovu ne vraćamo novac, jer se i obogatio krađući sirotinjsko meso. Susjedi niti su što znali niti pitali, a krađu od prije šest godina davno su zaboravili.

Nakon nekoliko dana poštar donese mirovinu i plavu kuvertu s pečatom suda. Otvorih i pročitah kako dana tog i tog trebam doći u Općinski sud u Kiseljaku radi optužbe za skrivanje novčanika.

U zakazano vrijeme stigao sam u sud i sjeo na klupu ispred ureda koji je bio naznačen u pozivu. Uskoro me pozvaše unutra, a sutkinja pročita optužnicu i upita me što znam o tome:

- Gospođo sutkinjo, ja ne znam o čemu Vi govorite, ja nemam pojma ni o kakvom novčaniku! Ove godine uopće nisam kupovao niti sušio meso. Znade, prije šest godina je netko iz moje sušnice pokrao sve meso, zato ga otad nisam ni kupovao, još uvijek imam strah od krađe.

Lopov, čovjek tridesetih godina, skoči sa stolice te drsko i bezobrazno počne psovati i vrijeđati. Siguran je da je njegov novčanik ispao u mojoj sušnici dok je uzimao meso, a prizna i da je on pokrao meso prije šest godina. Na upozorenje sutkinje, počne pričati tiše, a onda zamoli za povrat novca, obećavši da će ukradeno meso pošteno platiti i dati novca na kavu, no ja sam ostao pri svom.

Sutkinja je rekla da mogu ići pa sam napustio sud i vratio se kući.

Sutradan sam čuo da je lopov dobio još i kaznu od devedeset dana zatvora za lažnu optužbu protiv mene. Neka, tako mu je i trebalo!

Strast i nemir

*I*vana sam sreo u jednom kiseljačkom kafiću. Poznawali smo se dugo godina, pozdravljali na ulici, ponekad prozborili koju rečenicu, ali se nikad nismo posebno mnogo družili.

Ovaj put je predložio da sjednemo i popričamo. Pristao sam i bilo mi je zadovoljstvo.

Znao sam da radi kao šef skladišta u jednoj veleprodaji prehrane te da je vrijedan i pošten čovjek. Sjeli smo u kut kafića, gdje smo mogli neometano pričati. Čim je konobar donio piće i udaljio se od stola, Ivan je, uz podužu ispriku, započeo svoju priču.

- Već duže vrijeme sam Vas želio vidjeti i zamoliti Vas da opišete jedan moj slučaj. Radi se o zaljubljanju i mojoj patnji zbog toga. Želim da objavite priču koja bi bila pouka za sve one koje zadesi ono što je mene zadesilo te da se na vrijeme izvuku iz toga obruča.

- Pa zaboga, nisam ja svećenik da se meni ispovijedaš! – prosvjedovao sam naizgled oštro, čime sam Ivana malo zbunio pa se opet počeo ispričavati. Potom sam se, naravno, ispričao i ja, zamolivši ga da priča i obećavši mu da će njegova priča ostati tajna, odnosno da će imena i mjesto zbivanja biti izmijenjeni. Ivan je zabliskao od sreće što će nekome moći ispovjediti svoju dvogodišnju patnju i tako drugima pomoći da se na vrijeme izvuku iz sličnih situacija.

Uzeo sam papir i olovku te znatiželjno saslušao Ivanovu ispovijed.

Desilo se to prije tri godine. Šetao sam kiseljačkom pijacom ne planirajući bilo što kupiti nego tek tako, da mi vrijeme prođe. Bilo je prijepodne lijepog dana pa je mnogo ljudi šetalo pored štandova gledajući u izloženu robu i cjenjkajući se s prodavačima.

Pošto sam i ja lutao bez cilja, nisam želio braniti pogledu da prelazi preko šetača i kupaca. Moj pogled se u jednom trenu zaustavi na jednoj plavuši i ostade tu nekoliko sekundi, toliko dok ga ona nije primijetila. Brzo sam reagirao i bacio pogled na drugu stranu, no bilo je kasno, jer se za tih nekoliko časova njen lik već urezao u mene, a njena energija me zapalila.

Ta transakcija lika i energije trajala je svega nekoliko sekundi, ali je u meni ostavila dubok trag. Godinu dana me taj lik progonio, tjerajući me na razmišljanje i

postavljajući pitanja: tko je ta plavuša, odakle je i hoću li je ikada više vidjeti? Nakon godinu dana polako sam je počeo zaboravljati.

Jedne nedjelje pošao sam na izlet kod jednog svog prijatelja koji je živio blizu Gromiljaka. Dok sam vozio uskom ulicom kroz naselje, ispred jedne kuće ugledah djevojku koja je složila drva u naramak i ponijela ih u kuću. U trenutku shvatih da je to plavuša s pijace i oduševih se, no moje oduševljenje brzo splasnu: vidio sam samo ja nju, ali ne i ona mene! To kratko viđenje samo me podsjeti na moj nekadašnji zanos, no nekadašnja osjećanja se ne vratiše.

I pored svega, plavuša bi povremeno prošetala mojim mislima pa sam nakon nekoliko dana zapovijedio sebi da više ne mislim na nju. Vidio sam da se radi o mladoj ženi, mogla je imati dvadesetak godina, a meni je trideset osma, oženjen sam, imam uspješan brak, dvoje djece, novu kuću... Volio sam popričati i našaliti se s lijepim ženama, no nikad nisam imao ljubavnicu pa sam se pitao: Bože, što mi uradi onaj lik s pijace?!

Dvadesetak dana nakon što sam je vidio na Gromiljaku, oko jedanaest sati, u vrijeme dok sam bio na poslu, jedna plavuša ispred mog ureda prođe u direktorov ured. Iz znatiželje uđoh kod direktora, jer mi se učinilo da bi to mogla biti ona pa nisam mogao odoljeti da ne provjerim. Ispričao sam se direktoru i odmah izašao iz ureda. Da, bila je ona, a direktor mi je kratko

rekao kako će Jozefina, tako se zvala, odsada raditi kod nas, i to na izdavanju i knjiženju robe.

Nisam vidio kad je otišla, ali je na posao počela dolaziti tri dana kasnije. Moj mir, sreća i zadovoljstvo svime vezanim za moj posao i status u poduzeću odjednom su nestali.

Već prvog dana ispričao sam joj što se zbivalo sa mnom nakon što sam je vidio na pijaci. Pomalo smušeno sam joj se ispričao zbog mojih pogrešnih osjećanja, zaljubljanja i maštanja o njoj, a onda sam, ohrabren njenim osmijehom, u šali zatražio da se i ona ispriča meni; "kriva" je jer me je njena pojava toliko pomaknula iz svakodnevnog kolotečine da sam mnoge noći proveo ne spavajući. Pogledala me je još jednom, nasmijala se i otišla za svojim poslom.

Međutim, sutradan je uhvatila priliku, a imala je vremena, jer je bila na obuci, te mi je prišla i rekla riječi koje će me potpuno izbaciti iz već spomenute kolotečine:

- Gospodine Ivane – rekla je – ja se tebi neću ispričavati! Ja sam slobodna djevojka, imam dvadeset jednu godinu i živim svoj život. Ti mi izgledaš lijepo, imaš još muškog šarma, pa ako si voljan i ako je istina da sam te uzbuđivala i ne znajući, evo, sad sam tu, možeš me imati kad poželiš!

Posljednju rečenicu nije ni izgovorila do kraja, a ja sam već gorio, zapaljen njenom pojavom, energijom i

čitavim njenim bićem; naprosto sam se u nekoliko sekundi potpuno izgubio u prostoru i vremenu.

Od tog dana ja više neću moći donositi nikakve odluke u svezi s našim odnosom: išao sam kud je ona željela, radio ono što je ona htjela! Primijetio sam da, dok sam u njenoj blizini, u blizini zračenja njenog tijela, uopće ne vladam sobom: općini me njena pojava, energija, fluidi ili tko zna što! Odjednom sam postao muškarčina, a želja za seksom stalno se pojačavala. Želio sam samo Jozefinu! Kući sam pokušao sa suprugom, ali nije išlo, a u isto vrijeme me i sama pomisao na Jozefinu izluđivala!

Nakon nekoliko dana ugrabili smo priliku i otišli u motel u susjednom gradu. Popili smo po dvije bočice vina i otišli u sobu. Nije dugo trebalo da postanem vulkan, ričući kao lav i gubeći se u strastima, a ni ona nije nimalo zaostajala pa smo shvatili da se potpuno podudarimo u energiji, željama i htijenjima. U svojoj trideset osmoj godini otkrivam što su seksualne strasti – eto što Jozefina uradi od mene!

No, stara izreka kaže da sve što je lijepo kratko traje. Tako je i bilo i s nama. Jednog ponedjeljka mi Jozefina kao u šali reče:

- Prošlog vikenda sam upoznala momka i odmah imala seks s njim. Bio je mnogo bolji od tebe.

U prvi mah sam pomislio da se šali, ali ona nastavi priču o momku i njegovim seksualnim sposobnostima.

Ludio sam od ljubomore; od tog dana pa sve do prekida naše veze bio sam u paklu, u zatvoru, u potpunoj duševnoj depresiji. Mnogo puta bih zaboravio što radim i kuda idem. Supruga je brzo primijetila moje čudno ponašanje, ali sam se uvijek pravdao problemima na poslu.

Unatoč ljubomori, nastavio sam uživati u avanturama s Jozefinom, tješeći se i uvjeravajući sebe da će se ona prestati zabavljati s momkom o kojem je pričala. Uskoro je doista prekinula s njim, ali je odmah našla drugog, po njenoj priči još boljeg. I tako iz vikenda u vikend: ja subotom i nedjeljom ludujem od ljubomore, jer je ne mogu ni vidjeti, a kamoli biti s njom. Jedva čekam ponedjeljak kako bih je vidio, a od nje stižu sama iznenađenja. Tako mi jednog ponedjeljka ispriča o novom iskustvu: o seksu s dvojicom! Za nju je to bila normalna stvar, a za mene izluđivanje. Predlagao sam da zaboravimo sve to, napustimo posao i odemo u neku drugu zemlju, no ona o tome nije željela ni govoriti. Danas sam joj zbog toga zahvalan.

Tako je moja ljubavna muka trajala oko dvije godine i nisam mogao više. Napustio sam poduzeće i Jozefinu. Malo vremena poslije toga kao da sam se po drugi put rodio.

Ne dao Bog nikome takvu ljubavnu muku, te nepre-spavane duge noći, taj ljubavni pakao! Sve što je puno strasno i puno glasno, e - toga se kloni!

Priznanje

Svibanjsko sunce kupalo je Kreševo i njegovu okolicu. Proljeće je već uveliko stiglo u kreševski kraj, popevši se visoko, čak do ispod Inča. Zelenilo i šarenilo dali su sasvim novi izgled svemu što se moglo naći u vidokrugu. Na svemu, a ponajviše na licima ljudi, osjeti se sreća zbog dolaska proljeća.

I u selu Lipa sve je veselo i raspoloženo osim starice Ane. U šljiviku, smještenom na lijepoj visoravni, nalazi se prilično trošna stara kućica. Ispred kućice, za malim stolom, sjedi Ana, iscrpljena godinama, a u posljednje vrijeme i brigama: njen muž Ivan boluje od teške bolesti. U bolnici je, u Sarajevu, ima tome već dva mjeseca.

Djeca, Petar i Ivanka, davno su napustili roditelje i Lipu te otišli u svijet: Petar je studirao i po završetku studija se zaposlio u Zagrebu, dok je Ivanka završila srednju školu, stasala u lijepu djevojku i udala se u

Travnik. Iako su odavno odrasli, za Anu su i Petar i Ivanka dobra djeca: vraćaju dug roditeljima, pomažu ih i obilaze, a pogotovu sada, kad je njihov otac Ivan teško obolio.

Kraj svibnja je, još uvijek je lijepo i sunčano. Starica Ana sva je nikakva, pokušava napraviti sebi čorbicu, okrijepiti tijelo i dušu. Guli krumpir i prebire po uspomenu o zajedničkom životu sa svojim Ivanom. Misli k'o misli, lutaju u ranu mladost, u lijepe dane, u tužne dane, pa i u susjedstvo, kod udovice Anđe. Njene misli često prekidaju pas Zelov i pijetao. Ani se čini da nikada nisu bili tako dosadni sa svojim lajanjem i kukurikanjem.

Nekoliko puta je Ana upozoravala psa i pijetla da prekinu te da ne budu toliko dosadni. Eto, Ani se natarile misli o susjedi Anđi i njenom Ivanu, jer joj nikada nije bila jasna njena sumnja:

"Je li se među njima nešto desilo, jesu li nešto imali onda, prije dvadeset godina, kad je Ivan došao kući nakon ponoći, prilično pijan...? I još nije htio reći gdje je bio..."

Ta misao mučila je staricu Anu, iscrpljenu i savijenu od tereta i od godina. Čak je ponekad mislila da mu to, ako se nešto doista desilo, ni mrtva neće oprostiti. Misli k'o misli, sad ovako, sad onako, ali sve u svemu, Anu je i sada, kada je Ivan bio teški bolesnik i kada se svakog

trenutka moglo očekivati da napusti ovaj svijet, snalazila ljutnja i ljubomora.

U stvarnost ju je vratio ponovni lavež; po tome kako je Zelov blago, gotovo prijateljski lajao, Ana je shvatila da dolazi netko poznat. I doista, na vrata je ušao sin Petar. Poslije pozdrava i Petrovog poljupca u naborano staračko lice, sin je majci kazao kako se čuo s doktorom Vidovićem iz Sarajeva u svezi s tatinim stanjem.

- Draga mama, znam kako ti je, ali to je tako, to je Božja volja: tati je preostalo još malo od života - procijedio je Petar. - Trebali bismo, dok je još živ i pri sebi, otići i još jednom ga vidjeti - kazao je, upitno gledajući majku, mada je njenu reakciju unaprijed znao. Otkad su on i Ivanka odrasli, roditelji su tražili i očekivali poštovanje, a poslušnost su sada, za razliku od nekadašnjih vremena, oni nudili svojoj djeci.

Ana se odmah počela spremati i u vrijeme posjeta, u četrnaest sati, već su bili pred bolnicom. Iako je pred ulazom stajalo mnogo ljudi, svatko sa svojim brigama i strepnjama, za nekoliko minuta već su bili u Ivanovoj sobi. Malo potom došla je i Ivanka.

Tuga na njihovim licima bila je tolika da je izgledalo kako se ne bi uspjela sakriti ni da je nekim čudom u sekundi nestalo dnevnog svjetla – i u mraku bi se mogla vidjeti, gotovo napipati! Ivan je sve vidio i sve znao, ali je više tješio on njih, nego oni njega. Tužan je bio taj

oproštaj, riječi veoma malo, oči su kazivale sve. Srca su se stezala. Petar je predložio da mama i tata ostanu malo sami i, samo što je to izgovorio, već je sa sestrom izašao.

Ivan i Ana su nekoliko minuta proveli u šutnji, kao da ne znaju odakle započeti, jer, bilo je toliko toga o čemu su mogli pričati da se oboma doista bilo teško odlučiti. Ipak, nekako u isto vrijeme shvatili su da vremena nema mnogo, pa su gotovo uglas zaustili nešto reći. Ivan je bio malo brži, a njegova se ionako, čak i mimo ovakve situacije, morala poštovati:

- Ana, što je bilo, bilo je, oprosti mi, Božja je volja, ja moram putovati...

Iz Aninih očiju grunule su suze, mnogo suza i teških uzdisaja. Suze su tekle i dok je govorila kako mu sve oprašta, a stale su kada je, više kao jecaj ili molbu, našla snage uputiti i pitanje o onome što ju je oduvijek mučilo:

- Ivane, reci mi po srcu, jesi li imao nešto s Anđom?

- Da, imao sam više puta, i to ne samo s njom nego i sa još nekoliko žena – odgovorio je Ivan bez dugog promišljanja. Ana je u sekundi pocrnila od bola koji joj je u trenutku gotovo zaustavio i dah i otkucaje ionako nemoćnog srca. Začas je izgubila svijest, ali su baš u tom trenutku u sobu ušli Petar i Ivanka: sin ju je zalio vodom iz plastične čaše koja je stajala na ormariću pored

Ivanovog kreveta pa se ipak brzo povratila. Kazala im je kako joj nije ništa, ali želi da je izvedu vani. Prema Ivanu je uputila samo jedan oštar pogled i sve troje su odmah napustili sobu, Petar i Ivanka nadajući se da će im otac i sutra biti živ te da će s njim moći provesti malo više vremena nego toga dana.

Sve do kuće na Lipi, kamo je s Petrom i Anom krenula i Ivanka, nitko nije progovorio ni riječi: tuga je slomila srca, za par dana trebat će sahraniti oca i muža. Što uopće ima smisla reći u takvim trenucima? Još je živ, a

svi znaju da će za koji dan postati netko tko je postojao, ali ga sada ima samo u crnoj zemlji i uspomenama koje će blijedjeti svakim danom, ma koliko izgledale vječne.

Petar i Ivanka poslijepodne su otišli svojim obiteljima, iščekujući vijesti iz Sarajeva sa strahom, suzama i strepnjom. No, dani su prolazili, dva, četiri, šest, a doktor Vidović svaki put kad se s njim čuju govori kako je stanje isto ili čak nešto malo nešto bolje. Petar zove svakog dana, ponekad i s prizvukom panike, očekujući strašnu vijest...

Jednog jutra sestra s odjela sve ih ostavi u nevjerici:

- Petre, Vaš otac, evo, izgleda i osjeća se puno bolje. Sad je teško reći što se dešava; možda se desi neko čudo pa ozdravi, ali, moram Vam reći, mada Vi to znate i bez mene, da se stanje bolesnika često popravi pred smrt. Rekli ste da Vam ništa ne krijem i ja Vam, evo, kažem što mislim... – završila je sestra svoj monolog.

Petar je njene riječi prenio i sestri u Travnik i majci na Lipu. Nije znao da je njegovoj majci gotovo svejedno hoće li njezin muž umrijeti ili će nastaviti živjeti.

Desetak dana kasnije Petar je iznenada stigao pred roditeljsku kuću i to s odličnim vijestima: doktor Vidović potvrdio je kako je zdravstveno stanje njegovog oca iznenađujuće dobro i, k tomu još, vrlo stabilno! Ako se ništa ne promijeni nagore, otpustit će ga kući kao izliječenog! Petar je bio sretan dok je sve to govorio majci

koja, međutim, nije pokazivala ni tugu ni radost. Petru nije bilo jasno što se to zbilo da njegova majka reagira tako pasivno, nezainteresirano, no šutio je, ništa ne pitajući – najvažnije je bilo da je Ivan bolje i da neće umrijeti.

Nakon dvadesetak dana Ivan je bio dobro, a nakon četrdeset dana izašao kući, zdrav, svladavši tumor pluća. Za Ivana i djecu velika radost, za doktora Vidovića velika pobjeda, a za Anu, po njenom, Božja kazna: zašto ga Bog nakon svega pusti da živi?!

Već otpisani i od prijatelja i poznanika pomalo prežaljani Ivan došao je kući! Djeca su napravila feštu za susjede i dobre prijatelje. Svi su bili veseli osim Ane, koja je stalno izbjegavala i druženje i Ivana. "Da je valjao, uzeo bi ga Bog sebi", stalno je pomišljala Ana, izmičući se ispod ruku vlastite djece koja su je, sretna zbog svega, pokušavala dovući za sto gdje su pijuckali i mezili zajedno s rođacima i prijateljima.

Ivan i Ana živjeli su još šest godina, a da Ana niti riječ nije progovorila s Ivanom. Ana je umrla u proljeće, a Ivan u jesen iste godine. Ivan je ipak zaplakao za Anom; znao je, na kraju krajeva, da je krivica bila njegova, a Petar i Ivanka nikad nisu saznali zašto su njihovi roditelji nakon Ivanovog izlječenja zauvijek zašutjeli.

Svibanjsko sunce i dalje grije Kreševo i Lipu. Rađaju se nove generacije ljudi, koje vole možda i više ili barem

isto kao one prethodne, samo na drugi način: ljubomora je manje, prijevara više, nitko svog bračnog druga ne zapitkuje baš previše gdje je, s kim je i što radi kada nisu zajedno... Samo Bog dragi zna gdje je i postoji li kopča između onoga što današnji bračni parovi pomisle kad kažu "ljubav" i onog Aninog što joj se dvadeset godina vrzmalo po glavi?! Samo sunce bi možda znalo... Ali, ono sja – i šuti...

*(priča je istinita, samo su imena ljudi
i mjesta izmijenjeni)*

Brodski pod

*P*onekad se plašim kritika izrečenih zbog mojih čestih kontakata s mnogim ženama te zato odmah na početku želim reći da sam slobodan muškarac, odnosno razveden, kako ono obično kažu "ne vlastitom krivnjom".

Imam šezdeset godina, dobro sam zdravlja, materijalno sam dobro situiran. Živim u Gromiljaku kod Kiseljaka. Moje ime i ulicu stanovanja neću vam reći. Zovu me Valentin pa me tako zovite i vi. Po zanimanju sam stolar, a radim toliko koliko mi treba da sebi malo skratim vrijeme. Naime, radeći dugo godina u Njemačkoj, osigurao sam sebi solidna materijalna sredstva za staračke dane. Moja djeca, sin i kćerka, također su dobro situirani, a žive i rade u Kanadi.

Rat je stao ima, evo, već pet godina. Ratna zbivanja se pomalo zaboravljaju. Rekoh da mi se na leđa natovarilo šezdeset godina. Nosim ih dobro, ne gubim volju i

želju za životom. Bakice koje znaju da živim sam i da imam novaca sve češće se javljaju, željne druženja i zabavljanja bez posebnih obveza.

Ono što ću vam ispričati počelo se dešavati u lipnju 2000. godine. Ne znam koji dan bijaše, ali znam da je bilo popodne, oblačan dan, dosta težak za disanje i psihi. Kućno zvonce je zazvonilo. Ustao sam i otvorio vrata, a na vratima je stajao meni veoma drag prijatelj, sličan meni i po razmišljanju i rezoniranju života. S njim sam popio nekoliko čašica rakije, dok se jezik nije razvezao i počela priča o uspomenu, a i o željama. Ta rakija u mojim godinama stvarno pomaže; ako ništa drugo, pojačava želju za životom i dokazivanjem samom sebi i drugima da se još uvijek nije umrlo.

Ne zna se tko je maštovitiji, prijatelj ili ja. Pričamo o mladim djevojkama, te o moralu i nemoralu današnje omladine.

- Valentine - dobaci prijatelj - od početka svijeta do danas ljudi su se voljeli, parili, rađali, umirali; možda se nekada više krilo, a danas je u cijelom svijetu ta seksualna sloboda...

- Jebala te ta sloboda, stalno mi se javljaju samo babe, nigdje tih mladica – odbrusio sam.

- Želiš nešto mlado Valentine, a? – zapitao je prijatelj pomalo izazivački. - Ima, ima, ali se mora platiti! – napomenu kao da je upravo otkrio Ameriku.

Naravno da sam u Njemačkoj čuo za javne kuće i vidio ih, ali ni u jednu od njih nikad nisam ušao. Radilo se, šparalo se, samo kako bi povratak kući došao što prije. Provodi, zabave, dobra hrana, za nas su bili nešto nepojmljivo; treba kući, tamo će se sve to nadoknaditi. Tako se razmišljalo, tako se radilo.

I evo sad, u mojoj šezdesetoj, ja bih probao seks koji treba platiti! Znam da je to za svaku osudu, osudite me, možda ste u pravu! Ranije to nisam mogao uraditi iz više razloga, mada me je bivša supruga počesto optuživala kako sam stalno u javnim kućama. Tko bi znao zašto, no, činjenica je da tamo nikad nisam ni privirio.

- Vremena se mijenjaju, Valentine, evo ti kod mene mnogo telefonskih brojeva od cura koje na poziv dođu u tvoju kuću, stan, i onda se s njima naređuješ kao na pijaci: što će ti raditi i koliko košta ta usluga - izustio je prijatelj, dodajući brojeve.

- Stvarno su to brojevi od cura za seks?!

Više sam to konstatirao, nego pitao; pa u svakim malo neozbiljnijim novinama mogli su se vidjeti oglasi sa fotografijama polugolih žena u zamamnim pozama.

Ako to nisam nikada probao, hoću sada, u jesen mog života, razmišljao sam. Okrenuo sam broj i telefon je doista zazvonio. Slušali smo obojica. Javio se sitni ženski glas i u slušalicu papagajski izbacio jedno:

"Ja sam Seka iz Sarajeva, na usluzi sam dvadeset četiri sata. Imam dvadeset godina, plava sam, usluge po dogovoru; dolazim kod Vas ili se nalazimo u hotelu x..., a također imam i prijateljicu koja može doći sa mnom da radimo grupno ili da ti usluži prijatelja, ako ga imaš. Seksualnu uslugu sa mnom plaćaš sto maraka, a ako budemo spavale kod tebe, ne plaćaš ništa."

Zahvalio sam na informacijama i odmah dogovorio susret i upoznavanje u Sarajevu. S prijateljem sam se

pozdravio srdačno, kao da smo upravo otkrili nešto posebno zanimljivo; zavjerenički smo se pogledali, ušao sam u auto, mahnuo i odmah krenuo. Kad sam stigao na dogovoreno mjesto i ugledao je, učinilo mi se kako nikad u životu nisam vidio ljepše žensko.

Proveli smo prekrasnu noć u mojoj kući. Bilo je ludo, zadovoljavala me na razne načine, čak i na načine za koje nikada nisam ni čuo, a kamo li ih doživio. Stalno mi je prigovarala zbog prijateljice: kao, moglo nam je biti i ljepše i zabavnije. U jutarnjim satima, ne tako rano, odvezao sam Seku u Sarajevo. Platilo sam, htio sam dati i više, na kavu, ali nije htjela uzeti više od dogovorene sume. Pomislio sam: pa zar i kurva može biti tako uljudna?!

Seka je u narednom razdoblju dolazila u moju kuću još nekoliko puta i svaki put je nudila i svoju lijepu prijateljicu.

Životni tokovi su čudni; krivudaju, provlače se kroz kanjone, kroz povaljanu travu nepreglednih livada; ponekad su brzi, a ponekad spori. Ponekad razmišljaš i analiziraš: zašto, kuda, kada i uopće o smislu svega. Nemojte se čuditi mojoj analizi života; dosta toga sam proživio, a i pročitao, čitanje mi je hobi, ma kako to čudno zvučalo za nekoga tko je najbolje godine života proveo po njemačkim bauštelama.

Ja razmišljam, a život juri, žureći tko zna gdje. Molim satove da stanu, da ne kucaju, a vrijeme opet teče, curi, žuri. Nisam se čestito ni okrenuo, a deset godina prohujalo. Neka je prohujalo, ali meni je sada sedamdeset godina, još dišem i obavljam skoro sve poslove. Sretan sam što sam živ, što postojim, što hodim zemljom...

Ožujak mjesec 2010. godine. Lijep dan. Ležim nakon prilično obilnog ručka i odmaram svoje već pomalo potrošene kosti.

Telefon je zazvonio nekoliko puta i prestao. San me počeo hvatati, kad, evo ga, opet zvoni. Pomislio sam da me netko zove radi posla i ustao:

- Izvolite, što želite, ovdje stolar Valentin?

Ženski glas, što je kod mene rijedak slučaj; trebam napraviti četrdeset kvadrata broskog poda. Predstavlja se:

"Ja sam Seka iz Sarajeva, ti bi me se morao sjećati, al' nije ni važno... Napravila sam kuću tamo iznad željezničke stanice pa mi treba pod, a ti ćeš mi ga i postaviti. Molim te, Valentine, napravi dobar pod i požuri, ja ću te nazvati za desetak dana i sačekati te u Sarajevu da vidiš kuću i sobe u koje ćeš postaviti brodski pod."

Godine su učinile svoje i ja se ne mogu sjetiti: tko je Seka?! Petnaest dana kasnije Seka doista zove i opisuje

ulicu i kafić u Sarajevu u kojem ćemo se naći. Brodskog poda sam uvijek imao u skladištu, i to mnogo više nego što je ona tražila. Malo me je iznenadilo jedino to što ne traži da pod povezem odmah.

Otišao sam u Sarajevo i lako našao kafić. Čim sam parkirao, Seka se našla na ulazu te me ljubazno pozdravila i poljubila. Počeo sam se prisjećati lika. Naravno, nakon deset godina bila je poprilično deblja, ne više plava nego smeđa, a, sveukupno gledajući, dosta se postarala. Upoznala me sa svojom prijateljicom Bibom, naglašavajući kako je to ta njena prijateljica koju je nekad spominjala. Komplimenti su jurili prema meni kao da sam ljepotan Sarajeva ili maneken neke svjetski značajne modne revije. Pila se kavica, pričali vicevi; atmosfera za odmor, a ne za rad, pa sam ih počeo požurivati da krenemo vidjeti kuću i dogovorimo detalje posla.

Iznenada sam osjetio blagu mučninu i nesvjesticu; pomislio sam da je od kave, nije mi bila prva toga dana. Pretjerao sam, valjda. Zanemario sam to, proći će, tako sam barem pomislio. Izašli smo i sjeli u moj 'mercedes', te krenuli u smjeru željezničke stanice. Mučnina, međutim, nije nestala, nego se pojačavala. Sreća, pomislio sam kad su rekle kako u jednoj uličici iznad stanice moraju izaći kako bi donijele ključ kuće u kojoj je trebalo postaviti brodski pod. Izašle su užurbano, a mene

je mučnina toliko spopala da sam počeo gubiti svijest. Neki je mladić opazio da sa mnom nešto nije u redu, pritrčao i ponudio mi pomoć. Kao kroz gustu maglu sjećam se tog mladića i svoje jedva izgovorene rečenice: "Vozi me doktoru!"

Tri dana kasnije probudio sam se i shvatio da se nalazim u bolnici. Nekoliko sati sam se budio; dođem sebi pa se opet izgubim i sve tako dok nisam počeo razaznavati gdje se nalazim. Ugledao sam medicinsku sestru, a uskoro je stigao i liječnik.

Skupio sam snage i hrabrosti upitati ih gdje sam to ja i zašto? Liječnik me pogledao sažaljivo, pomalo se namrgodio i bez uvijanja mi kazao:

- Gospodine Valentine, zahvalite Bogu pa ste živi; neka budala Vas je htjela uspavati, očito s namjerom da Vas opljačka; umjesto malo nekog sredstva za uspavlivanje, usula je veliku količinu; jedva smo Vas spasili od smrti – dodao je, te nastavio: - Neki mladić Vas je Vašim autom dovezao u našu bolnicu. Dao je izjavu kako je vidio da su iz Vašeg auta izjurile dvije žene i otrčale niz ulicu, a da ste se Vi u autu mučili od bolova. Mladiću je bilo sumnjivo i odmah je prišao kako bi Vam ponudio pomoć. Vas je ostavio ovdje, a auto je odvezao u policiju, tu dolje ispod naše bolnice. Zvali su iz policije da im javimo; trebat ćete im dati izjavu i preuzeti vaše vozilo.

Petog dana sam otpušten iz bolnice. Naravno da sam odmah otišao u policiju. Komandir policije i još jedan policajac tražili su od mene istinu o poznanstvu sa dvjema kriminalkama, kako su nazvali Seku i Bibu. Ispričao sam im sve, počevši od telefonskog poziva i naredžbe broskog poda, te o mome dolasku u Sarajevo kako bih vidio kuću i prostorije u koje ću ugraditi pod. Poznanstvo od prije deset godina nisam spominjao.

- Gospodine Valentine – procijedio je komandir - ovim dvjema netko je morao reći sve o Vama, i to da ste bogati, jer one hvataju samo takve žrtve. Nego, Valentine, recite Vi nama što ste sve imali u autu? Mi smo auto pregledali i nismo našli ništa posebno, osim nekih nevažnih papira.

- A gdje mi je novčanik i dokumenti? - vrisnuo sam. Kao da mi je tek sada, sa pet dana zakašnjenja, u glavu došlo i to da me Seka i Biba ne bi otrovale uzalud.

- Od nas ćete dobiti potvrdu o tome što se dogodilo pa ćete napraviti nove dokumente, a novac, ne znam koliko ga je bilo, najbolje da odmah zaboravite. Onog mladića, evo, tu su njegovi podaci, pronađite i nagradite, doktor nam reče da Vas je njegova pomoć spasila - nastavio je komandir i dodao: - Mi smo, nakon što je mladić dao izjavu, uhitili one dvije ljepotice i odmah ih zatvorili. To je njima jedna od stotinu pljački u zadnjih desetak godina. Puno su puta bile u zatvoru i puštane;

kada odleže ovu kaznu, one će opet naći žrtvu, nisu same, to je velika kriminalna grupa u gradu.

Zahvalio sam se policajcima, preuzeo auto i krenuo kući. (Mladića sam posjetio par dana kasnije i, naravno, dobro nagradio.)

Udaljavao sam se iz Sarajeva, a u ušima mi je zvonilo: Seka, Seka Seka... Podsvijest me podsjećala: Valentine, Seka želi s prijateljicom spavati kod tebe...???

Nesanica (Nemirna duša)

*N*eće san na oči pa neće! Evo već dvije godine ne mogu spavati, postajem nervozan, depresivan, izludio sam. To mi se dešavalo i dok sam radio u Austriji, ali ne tako često kao ovdje.

Sada sam u mirovini, u svome zavičaju, prestao sam piti. Uredniji život, ali san neće pa neće! Nesanica, ta prokleta nesanica! Ljudi moji, što da radim, načisto ću izludjeti?!

Raspitivao sam se za dobrog liječnika neurologa i doznao kako ima jedan u Travniku. Treba se najaviti nekoliko dana ranije. Odlučio sam otići i potražiti ga te čuti razlog moje nesaniice.

Nazvao sam i dogovorio termin. Naravno, dogovorenoga dana sam i otišao te bez imalo muke našao privatnu ordinaciju: neurolog dr. Danijela Pavić.

Simpatična djevojka u prijemnoj prostoriji uzela je podatke o meni: tko sam, odakle sam, razlog dolaska.

Kazala je i cijenu pregleda. Dao sam odmah četrdeset maraka, iako je rekla da se plaća poslije pregleda.

Prozvan sam i sav radostan sam ušao u ordinaciju, jedva čekajući čuti razlog moje nesanice koja traje evo već dvije godine.

Sjeo sam prekoputa doktorice i započeo o svojim problemima. Doktorica Danijela me nije prekidala niti je postavljala pitanja. Pričao sam o svom životu: što se zbivalo posljednjih pet godina, da sam prestao piti, jer su mi od pića oboljela jetra, da sam kupio kućicu u selu Poljani – Novi Travnik, iako sam ja iz Bugojna, da sam, nakon što sam se vratio iz Austrije, već dvije godine u mirovini, da mi se nesanica pojavila prije dvije godine, odnosno postupno nastajala tijekom posljednje dvije godine.

Odjednom me doktorica prekide i upita:

- Ako ste već rodом iz Bugojna, jeste li možda poznavali moju mamu? Ona je iz sela Lug i zvala se Anđelka Pavić.

Riječi: Lug, Anđelka, Pavić, šokirale su me. Izgubio sam razum, skočio na noge i kao tane izjurio iz ordinacije u pravcu koji za mene nije bio bitan. Čuo sam glasove kako me mole i preklinju da se vratim, ali sam samo nastavio trčati.

Doktorica Danijela toga dana nije bila sposobna za rad: pridošle pacijente vratila je kući, a ona je sa ses-

trom iz prijemnog nagađala o pacijentu koji je pobjegao sa stolice. Otvorili su novootvoreni karton i pročitali ono što je rekao sestri: Ivan Cvijić iz sela Poljani kod Novog Travnika, rođen 1944. godine. Dvije godine u mirovini, vratio se iz Austrije i obolio od potpune nesanicе.

Dva dana je Danijela razmišljala: što uraditi? Na kraju je odlučila sve prijaviti policiji pa neka ispitaju tog Cvijića. Njegovo ponašanje nakon spominjanja sela Lug i imena njene majke na Danijelu je ostavilo duboki trag i sumnju. Zašto je tako reagirao?

Tek trećeg dana Danijela je pozvala policiju i objasnila što se zbilo u njenoj ordinaciji. Zamolila je da dotičnoga saslušaju i sve snime na traku, kako bi ona sve ponovo saslušala i dala svoj sud kao neurolog.

Stvar je bila čudna i zanimljiva. Policija nije mirovala niti čekala.

Ivana Cvijića našli su kući, nije bio ni zaključan. Na prvo kucanje izašao je i pitao ih za razlog dolaska. Zamolili su ga da se spremi i krene s njima kako bi dao iskaz o sebi. Ivan je sve uradio mirno i staloženo, bez iznenađenja koje bi bilo vidljivo u bilo kojoj njegovoj gesti. Brzo se obukao i, miran kao janje, krenuo.

Saslušanje je trajalo dva sata. Ivan je sve rekao točno i iskreno, tako da je bilo milina slušati tok te priče, tok njegova života.

Policija je razgovor presnimila za Danijelu i odmah joj uručila snimku.

Danijela se istinski obradovala traci s koje će čuti svoga pacijenta i pokušati naći razlog njegova bijega iz ordinacije. Pozvala je u ordinaciju sestru s prijemnoga, lijepo su se smjestile u stolice i pustile traku da se okreće, da Ivan priča o svome životu.

- Rođen sam 1944. godine u selu Lug, općina Bugojno. Osnovnu školu i zanat, tesarski, također sam završio u Bugojnu. Do 1975. godine sam radio u Bugojnu i nekoliko puta preko zime odlazio raditi u Dalmaciju.

Djed i otac su voljeli alkohol, pa, eto, i ja na njih, te sam i ja pio sve do prije pet godina. Oboljela su mi jetra te mi je liječnik savjetovao da prekinem ili sam gotov. Ozbiljno sam se prepaio i prekinuo. Bilo je teško, ali, da nisam pio, ne bih sada bio ovdje, na saslušanju.

U dvadeset šestoj godini oženio sam se s djevojkom iz susjednoga sela, Anđelkom Pavić. Dobio sam ponudu za odlazak na rad u Graz – Austrija. Medeni mjesec je, a došao poziv da se javim na građevinu blizu Graza. Mlada, fina žena ostade kući, a ja odoh graditi Austriju.

Znao sam raditi, završio sam taj zanat, plaća dobra, ali što je koristi kada sve popijem! Nešto kriva genetika, a nešto mlada žena, koja je ostala kod kuće.

Kad mi je moglo ostati novca preko pića, odlazio sam vikendom u Bugojno. Autobusi su vozili svakog vi-

kenda do Donjeg Vakufa i nazad. Moji odlasci sveli su se na nekoliko puta godišnje. Supruga želi da dolazim češće i donesem novca i za njen život.

Počele su prepirke, sve više i više, što preko telefona, što kada se vidimo. Pet godina braka je prohujalo, ali Anđelka nije zatrudnjivala. Mučilo me, zbog čega: da li zbog moga alkohola ili nisam sposoban napraviti dijete ili zbog svađa i njenog nezadovoljstva sa mnom?

Ohladio sam, nisam više imao ni volje ni želje ići u moj Lug. Prošla je godina od posljednjeg moga odlaska. Ponekad dobijem želju vidjeti selo i Bugojno, ali tada nemam novaca. Počelo me čuditi što me Anđelka više ne zove. Ne trebam joj, snašla se i bez mene.

Počele me progoniti sumnja da li bi me Anđelka doista prevarila, ostavila?! Počela me mučiti nesanica i bavljenje mišlju da jednog dana odem i upadnem u kuću, moju kuću, i da se uvjerim u moje sumnje.

Plan je napravljen, da upadnem u kuću oko pola noći.

Autobus je oko osam sati stigao u Donji Vakuf. Subota uvečer. Otišao sam u samoposlugu i kupio litru loze, neke kobasice, kruha za meze i jedan lovački nož. Sve sam to skrio ispod kaputa i otišao na autobus za Bugojno.

U moju štalu, koja je bila pedesetak metara od kuće, stigao sam oko deset sati. Štala je bila stara kao i kuća,

prizemnica s dugim balkonom. Idući do sela, nikoga nisam ni sreo ni vidio.

Oko jedanaest sati čuo sam, ili mi se učinilo, da netko ulazi u moju kuću. Svjetla nije bilo. S lozom sam skupljao hrabrost za nastup, ulazak i uvjeravanje u moje sumnje.

Za ovo što činim i što ću učiniti, nisam imao pravo, jer nisam dolazio, niti se javljao, a nisam slao ni novac, makar za preživljavanje, i to već godinu dana. Ipak, ništa me nije moglo spriječiti da izvršim namjeru i uvjerim se u vjernost moje žene, ako imam pravo da tako kažem.

Loza je učinila svoje, pa sam krenuo pogledati što se zbiva u kući. Kući sam prišao tiho kao lopov, na prstima, pa sam zagledao, prisluškivao...

Iz spavaće sobe čuo se nejasan zvuk šaptanja ili dubokoga disanja. Došao sam do prozora spavaće sobe i počeo raspoznavati glasove dubokoga disanja, izazvanog seksualnim strastima. Njihova je pozornost na okolna zbivanja bila mala ili nikakva pa su nastavili s ljubavnom igrom.

Znao sam gdje stoji rezervni ključ pa sam ga uzeo. Pokušao sam otključati, ali su vrata bila otključana. Polagano sam ušao i odmah krenuo ka vratima spavaće sobe, a čak i ta vrata su bila otvorena – očito se ljubavnici nisu plašili da bi mogao doći netko nepozvan. Oči

su se prilagođavale na mrak; sada već vidim kako netko leži na mojoj ženi i izvodi ljubavnu gimnastiku, čujem da se disanje ubrzava, a glasovi pojačavaju. Krenuo sam i, sasvim polagano i hladnokrvno, zario nož u leđa osobi koja je bila gornja. Potom sam polako napustio sobu i kuću, te se udaljio. Tek nakon što sam već bio nekoliko stotina metara od kuće, začuo sam vrisak i jauk, ali ne izazvan seksom, već ubodom noža.

U nedjelju popodne supruga je zvala baraku u Gradu u kojoj sam stanovao kako bi provjerila gdje sam. Kolega je rekao kako sam tu negdje, u gradu, i kako, kao i obično, pijem. Kolega, naravno, nije znao da sam išao u Bugojno i već se vratio u vrijeme supruginog poziva.

Nakon te noći, u svoj Lug nisam otišao dvadeset i pet godina, a u Bugojno samo jednom. Kada sam čuo da je supruga umrla, počeo sam razmišljati o kupnji kućice za stare dane pa sam tu zamisao i realizirao, ali ne u Lugu niti uopće u bugojanskom kraju, već tamo, s druge strane Rostova, kod Novog Travnika, u selu Poljani. Nakon odlaska u mirovinu i povratka u Bosnu, počeo sam dobivati nesanicu i evo do čega me dovela ta nesanica, do vas u policijsku postaju.

Još dok sam s trake slušala Ivanovu priču, ostala sam bez riječi. Pokušavala sam složiti kockice, ali nisam uspijevala, jer sam od svoje majke čula nekoliko razli-

čitih priča: kako je moj otac poginuo u Austriji, po jednoj verziji na građevini, a po drugoj verziji u prometnoj nezgodi.

Mama je mrtva već pet godina, a ubojica moga tate došao je, eto, liječiti se, očistiti podsvijest, i to baš kod mene!

Otišla sam u istražni zatvor u Travniku i zatražila posjet kod Ivana Cvijića. Uskoro su ga doveli u prostoriju za posjete.

- Ubio si mi oca, Ivane, i došao si meni da te liječim od te crne mrlje... - započela je Danijela.

- Hvala ti, doktorice, ja sada spavam kao zaklan. Moja ispovijed poslije trideset godina učinila je svoje - veselo je izgovorio Ivan.

- Ivane, dala sam svoj iskaz policiji u svezi s tobom i predložila im da te nakon svega puste na slobodu, jer vidim da si se duboko pokajao – s nekim čudnim ponosom je izustila Danijela.

I nikad nije posumnjao

*S*mala sam dvadeset pet godina, nisam se osjećala starom, a mama je stalno govorila:

- Kćeri, vrijeme je da se udaješ, gdje su ti momci?

- Pa mama, ne mogu ih ja tjerat da me žene kada neće - pomalo ljutito sam odgovarala mami.

Rodom sam s Medvjedica, sela kod Tarčina. Ime mi je Ruže Trogrlić. U školu sam išla samo četiri godine, jer je, po mišljenju pokojnog oca, korisnije bilo čuvati ovce ili, kako se tada govorilo:

- Obuci na žensko čeljade bolju odjeću i neka se uda, što bez veze trošiti pare za školovanje!

U crkvu smo išli u Lepenicu i u Tarčin. Sređivala sam se koliko sam znala i koliko sam imala što lijepo obući. Moram priznati da nisam bila ni nekakve ljepote, bilo je puno ljepših cura. Momci odoše na drugu stranu, odoše onim podatnim, a kada se hoće ženiti, traže poštenije.

Jedne nedjelje poslije mise u Lepenci igralo kolo. Igram ja, kad jedan momak uđe do mene i stalno mi stišće ruku, što je znak da me želi upoznati, zabavljati se, ašikovati. Bože, kada sam vidjela kako je ružan i smotan, odmah sam pobjegla iz kola i pravac na moje Medvjedice. Nisam se ni raspremila, a mama zafrkava:

- Je li bio kakav po tvojoj želji?

- Jeste, majko, bio je, udvarao se, ali mi nije po volji – rekla sam i otišla u sobu preobući se. Čim sam se vratila, majka je nastavila:

- I ja sam se udala za tvoga tatu, iako mi nije bio po volji, ali kasnije sam ga zavoljela, bio je dobar čovjek.

- Pa, majko, danas su druga vremena, zašto da idem za onoga koga ne volim! – rekla sam i zamolila je da mi više ne spominje udaju. Kada dođe suđeni, ja ću ići.

Neki Ilija iz Tarčina me nekoliko puta pozdravljao, ali nikako da se vidimo. Ja odem u crkvu u Tarčin, a nje-ga nema, rijetko je išao u crkvu. Znala sam ga, nije bio ružan, ali je bio smotan, miran. I bi ipak suđeno da se sretnemo i ispričamo, a Ilija nije išao izokola, već direktno:

- Ja bih se ženio, mama mi je bolesna, treba joj pomoć, a ja radim, pa, eto, razmisli.

Razmislila sam: nemam što više čekati, majka stalno prigovara da sam usidjelica. Poručila sam Iliji da dolazi s nekoliko kolega: neću svatove, neću čekanja, hoću

odmah! I ja sam počela vjerovati u onu staru: možda ću ga zavoljeti.

Oдох ja iz Medvjedica u Tarčin, na čemu su mi neki bili čak i zavidni. Ilija se trudio koliko je mogao i znao udovoljiti mi, a ja sam voljela raditi, kod mame sam morala pa sam tako i nastavila, te sam se svima u Tarčinu svidjela. Svekrva je živjela još kratko vrijeme i onda je umrla. Nije bila loša žena i stalno je Iliji govorila da me pazi. Dugo sam je žalila i sjećala se nekih njenih savjeta.

Godine su prolazile. Šest godina braka, a djece nema! Nagovarala sam Iliju da idemo na pregled, da se liječimo, da čujemo razlog zašto nemamo djece. Ilija mi nije branio ići, ali on neće pa neće!

U Sarajevu, u bolnicu Jezero, išla sam skoro dvadeset dana.

- Vi ste, gospođo, zdravi, vama treba muškarčina, Vi možete imati mnogo djece!- završio je liječnik svoj izvještaj.

Razmišljala sam što da kažem Iliji, da sam zdrava ili da sam nesposobna za rađanje. Znam da on neće liječniku, a ja hoću dijete ili djecu. Na kraju sam donijela odluku i, čim sam stigla kući, rekla sam mu:

- Liječnik je rekao da se moram liječiti, propisao je lijekove, kaže da ću sto posto ozdraviti, a ti si, pretpostavlja, zdrav!

Bila neka vanredna plaća u poduzeću. Ilija sav sretan dolazi kući i odmah s vrata kaže:

- Ženo, ima novaca, ove godine idemo na more, možda će ti i more pomoći za tvoju bolest! Sedmi je mjesec, ja ću sutra tražiti godišnji.

Dobio je godišnji i za nekoliko dana smo bili u Ulcinju, poznatom po sitnom pijesku koji je pomogao u liječenju mnogih bolesti. Smjestili smo se privatno, kod jedne fine familije, neki Radosav i žena mu Ljeposava. Pazili su nas kao najrođenije.

Primijetila sam da Radosav često baca pogled na mene, na moje grudi i stražnjicu. Čak me u početku bilo i stid od tog njegovog napadnog gledanja. Vidjelo se da ima bezobrazne misli prema meni. Ipak, u neko doba počelo mi se to sviđati i navoditi me na razmišljanje o odabiru oca za dijete koje tako dugo želim.

Radosav se veoma trudio imati me, ugađajući mi na razne načine. Shvatila sam njegove želje. Ilija je po cijeli dan provodio na plaži: leži, jede, a nađe se i koje pivo.

Bogme, i ja sam počela gledati u Radosava i davati mu migove i rukama i očima. Počela sam uživati u njegovom prisustvu, a kako li će tek biti u njegovom zagrljaju?

Ljeposava je toga jutra otišla autobusom u svoj Nikšić i vratit će se tek sutradan. Ilija i ja smo ranije otišli uživati na plaži. Naturila sam Iliji lozu i pivo, samo da ga što prije uzme san, a ja ću u stan, kako bih malo "pospremila".

Tako je i bilo. Ulazim u stan i osluškujem domaćinov glas. Jedva sam čekala da se pojavi pa ako on ništa ne pokuša, ja ću mu reći da ga želim. Nakon nekoliko minuta, Radosav zove iz dnevnog boravka, provjerava, jesam li sama. Nisam čestito ni odgovorila, a on je već bio na vratima.

Ništa nisam čekala, počela sam skidati kostim. Nije išlo, te mi je i on pomogao. Skinuo je i on svoje kupaće gaćice i pošao prema meni. Kada sam ugledala njegov ud, toliko sam vrisnula od iznenađenja i nekog čudnog straha da se moglo čuti sve do susjeda. Toliku mušku

stvar nikada nisam mogla ni zamisliti, a kamo li vjerovati da je netko ima!

Ljubio me i nježno dirao između nogu. Bila sam gotova, pala sam u seksualni zanos. To je bio samo početak igre. Kada sam vidjela njegov *alat*, mislila sam da ne može stati u mene, a, vidi čuda, utiskao ga Radosav do kraja i polagano ga povlači i vraća, a ja se gubim u strastima, stvarno gubim, i tek na trenutke dolazim sebi.

Jedina misao mi je bila da dobijem djevojčicu lijepu kao on. Svršila sam nekoliko puta, a kada je Radosav počeo svršavati, soba je ječala od njegove vriske.

Poslije te ljepote, što sam mogla drugo pomisliti nego:

- Gdje si bio moj Ilija, kada su se dijelile pravi alati?!

Nikada više nisam poželjela voditi ljubav s Ilijom, radila sam to samo kada sam morala, reda radi.

Moram priznati da sam prije udaje vodila ljubav s nekim momkom iz Gromiljaka; obećavao me ženiti, nudio vile i kule, i ja popustila. Bilo je to prviput: puno neizvjesnosti i čudnog iščekivanja, strah da netko ne vidi, tako da nisam osjetila nikakvu posebnu ljepotu.

A Radosav i ja smo još tri puta ponovili igru prije povratka u Tarčin, ali je bilo mnogo kraće i lošije. Prijateljstvo se toliko utvrdilo da se Radosav, kada dobijemo dijete, nudio za kuma.

Dvadeset dana poslije godišnjeg trebala je doći mjesočnica, ali je nema. Rekla sam Iliji da mjesočnice nema, a on je vrisnuo od sreće i naglasio:

- More ti pomoglo i volim te sve više i više!

Ja sam pomislila, samo pomislila:

- Ja tebe sve manje i manje, niti imaš čime, niti možeš napraviti dijete.

Nakon devet mjeseci rodila sam Ivanu. Učinilo mi se da je ista Radosav. Nazvali smo Radosava i Ljeposavu i pitali ih žele li biti kumovi i kad da planiramo krštenje.

Došli su: krštenje obavljeno, kumče darovano, a na sijelu koje je tim povodom napravljeno, bilo je vrlo veselo.

Nastavili smo skoro svake godine ići na godišnji kod kumova u Ulcinj.

Vrijeme prolazi, Ivani je već peta godina. Ilija je dobio ponudu da dvije godine ide raditi u Libiju. Prihvatio je i otišao. Ja hoću još jedno dijete i odmah zovem kuma da dođe "vidjeti" svoje kumče.

Radosav dolazi na pet dana. Ljepote Božje, pet dana ne silazimo jedno s drugoga, a sve vješto krijemo od Ivane.

Poslije kumovoga odlaska, opet izostala mjesočnica. Zove Ilija i pita o svemu i svačemu i na kraju ka-
žem da nisam dobila. Obradovao se i dodao:

- Dok dođem, dijete će i narasti! Hvala ti, Ruže, za to, dobiti ćeš zlatnu ogrlicu, i to skupu!

Ilija se vratio nakon dvije godine, izvršio obećanje, ali je zato kod kuće našao dvije "svoje" prelijepa djevojčice, Ivanu i Gordanu.

Moram napomenuti kako nam kuma Ljeposava od Radosavovog boravka kod mene više nije dolazila. Poslije Ilijinog odlaska u Libiju nešto joj je, izgleda, bilo sumnjivo, a Radosav navratu ponekad da vidi svoje djevojčice.

(Ovu priču je Ruže, s naglaskom povjerljivo, ispričala svojoj najboljoj prijateljici Ivuši, Ivuša samo meni, također povjerljivo, a ja ću samo vama, poštovani čitatelji, bez onoga povjerljivo. Nema opasnosti od širenja priče, jer su imena i mjesto dešavanja u priči izmijenjeni.)

Daleko od očiju, duboko u srcu

*S*pričat ću vam priču o meni i mojoj voljenoj bolničarki, ali imam jedan uvjet: ne dozvoljavam da spominjete moje i njeno ime! To što se desilo meni, moglo se desiti svakome pa zašto ne i jednom Sarajliji.

Nije ovdje u pitanju to je li netko dobar ili loš čovjek ili koliko vjeruje u Boga već je u pitanju ljudska dobrota i osjećajnost koju je netko izigrao, omalovažio. Mudrosti treba imati tonu i opet bi te netko, ako ide na prevaru, prevario.

Bila je najljepša u medicinskoj školi, birana je za ljepoticu škole, a bila je i druga pratilja na izboru za ljepoticu Bosne i Hercegovine. I zaljubim se u nju, osvojim je i zaprosim.

Počeli smo živjeti skupa 1989. godine i uskoro smo dobili sina. Radili smo oboje, plaće pristojne, živjelo se

više nego dobro ili, bolje reći, bolje od mnogih naših sugrađana, Sarajlija. Moglo se čak i uštedjeti.

I dođe taj prokleti rat i u Sarajevo! Pa, Bože moj, nisam ja kriv za novonastalu situaciju u BiH, u Sarajevu. Uvijek sam volio sve ljude, bez obzira na vjeru i naciju. Mislilo sam kako postoje samo ljudi i neljudi i vjerovao u samo jednoga Boga, a različite vjere poimao samo kao drugačiji način izražavanja molitve i načina življenja.

Nisam znao da pojedine nacionalne grupacije imaju osjećaje više vrijednosti te da omalovažavaju i muče druge ljude.

Usule granate po Sarajevu, nema broja koliko ih padne svakog dana, a koliko za mjesec, za godinu... Ginu ljudi na svakom koraku i u svaka doba dana i noći. Oni odozgo što bacaju granate, ne žale ih, nisu ih oni kupili, to je narod bivše Jugoslavije odvajao od svojih usta i kupovao, a vidi sada, te iste granate ubijaju svoje kupce, svoje ljude, svoju braću i prijatelje.

Sinu četvrta godina, mlad, ne možeš mu objasniti da smrt vreba svakoga trenutka, ne smijem ni zamisliti što bih od sebe da mi ga dušmani s brijega ubiju. Počeo sam razmišljati o slanju sina i njegove mame bolničarke u inozemstvo, bilo kuda, samo da izađu iz obruča smrti. Za nekoliko dana sam preko Crvenog križa saznao kako neke obitelji iz Španjolske traže majke i djecu te da plaćaju i putne troškove do odredišta u Španjolskoj.

Za izlazak iz grada dušobrižnici traže osam tisuća maraka, a ja imam pet. Pozajmio sam razliku od brata pa ću mu vratiti kada budem mogao, naravno, ako ostanem živ.

Bolničarku i sina sam poljubio, pozdravio se s njima ričući od plača i žalosti za njima. Sretno su izašli iz grada i doputovali do Španjolske. Primila ih je neka liječnička obitelj koja je imala samo jednoga sina, a on je studirao stomatologiju. Otac te obitelji imao je privatnu ordinaciju opće prakse.

Moja bolničarka je, dok je još bila u Sarajevu, prateći popularne TV serije, dobro naučila španjolski jezik; nikad čovjek ne zna koje mu znanje može valjati i zatrebati u životu!

Odmah je starom liječniku počela pomagati u ordinaciji. Radila, usavršavala jezik, dobivala plaću i pomalo šarmirala liječnikovog sina, budućeg stomatologa.

Naš sin je rastao, učio, igrao se s vršnjacima iz mjesta i škole. Mladi brzo uče jezik. Dok smo imali kontakte, rekla mi je moja bolničarka kako sin odlično govori španjolski i da dobro uči.

Stari liječnik primijetio je kako se njegov sin i moja bolničarka zaljubljeno gledaju te ih je upozorio, zbog izbjeglištva i obećane brige za dobivenu obitelj, ali podudarnost fluida i ljubavne magnetne sile ne mogu se lako spriječiti.

Budući stomatolog se ludo zaljubio u bolničarku, a kako i ne bi: ona je prelijepa, sva po njegovom ukusu, samo nekoliko godina starija, a kakve to ima veze za zaljubljenе?! Mladi stomatolog je diplomirao, završio praksu i moli oca da mu otvori stomatološku ordinaciju. Otac je jedva dočekaо tako nešto, samo da ne gleda tu, po njemu, zabranjenu ljubav.

Liječnikov sin, moja bolničarka i moj sin odlaze u drugi grad i rade u novootvorenoj ordinaciji. To je bilo pet godina poslije odlaska iz Sarajeva i više mi se nikad nije javila.

Sanjao sam ih oboje, volio sam ih, nadao se kako će mi se vratiti i to je trajalo godinama, ali sve staze se izbrisale, postale prošlost.

A ja još uvijek ne radim. Dužan bratu, živim od pomoći Caritasa i Merhameta. Čekam i nadam se pismu iz Španjolske, čekam posao, čekam spas iz teške poratne situacije.

I Bog dade, dobih posao u jednom dobrom i poštenom trgovačkom poduzeću. Za nekoliko godina rada vratio sam bratu novac kojim sam suprugu i sina spremio u tuđinu bez povratka. Ja sam se povratio u, ako se može reći, nekakav normalniji život, počeo sam čak štedjeti za put u Španjolsku, jer sina moram vidjeti, a moram priznati kako bih volio vidjeti i svoju bolničarku.

Ljudi moji, ja još uvijek sanjam i maštam da će mi se ona vratiti! Nitko ni meni, kao ni ikome drugom, ne brani nadati se i maštati. U nadi se živi i, uostalom, nada umire posljednja.

Nijednog trenutka nisam pomislio ponovno se ženiti. Želim ih vidjeti i čuti, čuti njihovo mišljenje o svemu, pa ću vidjeti što dalje.

Doista nisam normalan! Već dvanaest godina nikakvog kontakta, a ja se još uvijek nadam!

I odlučih, moram putovati u Španjolsku, tražiti ih svuda, prvo na staroj adresi, a onda krenuti od mjesta do mjesta. Krenuo sam: prebacivao se, vozio autobusima i vlakom, jer kad imaš cilj, ne gubiš put. Našao sam varošicu na samom zapadu Španjolske, kamo su stigli kad su izašli iz Sarajeva.

Našao sam adresu boravka moje bivše obitelji i pokucao na vrata. Na vratima se pojavila starica i mnogo toga izgovorila, ali, Bože, ja ne razumijem nijedne riječi! Nakon što je izgovorila i imena moje supruge i mog sina, starica mi je dala znak rukom da uđem u kuću, a onda je uzela telefon i nekoga nazvala. Kratko potom dodala mi je slušalicu. Krupan muški glas s teškim izgovorom našeg jezika pitao je tko sam.

- Ako si ti iz Sarajeva i sin NN, onda je ovdje tvoj tata, želim vidjeti tebe i mamu - tresao sam se od uzbuđenja izgovarajući riječi. Čuo sam samo:

- Ja doći - pa sam telefon dao starici koja je nešto rekla i ostavila ga. Starica me iz hodnika povelu u dnevni boravak i pokazala na fotelju. Smjestio sam se, a starica je uskoro servirala sok i kavu. Pokušavao sam uspostaviti dijalog, ali nije išlo.

Za pola sata je stigao plav, visok, zgodan mladić i prišao mi kao tuđinu, bez ikakvoga osjećaja, pružio ruku i izgovorio svoje ime. Da ga nisam poznavao, ne bih ga razumio. Upitao sam:

- Gdje je mama i što radi?

Sin je započeo priču, teškim dijalektom, ali sam ga sve razumio. Priča je bila otprilike onakva kakvom sam je i zamišljao, ali sam se želio uvjeriti u to i nastaviti svoj život na drugi način. Sin me je uvjerio da ne griješim:

- Ovi ljudi su nas ljubazno primili. Stari liječnik, koji je umro prije dvije godine, bio mi je kao djed, volio me je i ispunjavao mi sve želje. Mama je odmah počela raditi u ordinaciji s liječnikom. Zaljubila se u njegovog sina i više ih nitko nije mogao rastaviti. Ja sam stalno bio uz mamu, nije me zanemarila.

Poslije gimnazije, i ja sam počeo studirati stomatologiju. Ide mi dobro, a kada imam vremena, pomažem u ordinaciji mami i njenom mužu.

Da, mama mi je rekla kako te poslije svega ne želi vidjeti, a meni daje na volju: ići s tobom u Bosnu ili ostat. Tata, ja ću ostat završiti fakultet, a poslije ću razmisliti. Tata, zašto ne stane rat tamo kod vas? Nikako da naprave tu vašu državu! – završio je sin.

Sve sam saslušao i sve dobro razumio, zagrlio sina, stegnuo ga uza se i izbacio iz sebe suze koje su me mučile, progonile, ne dajući mi mira sve do ovoga trenutka. Starica je sve vidjela, a ništa nije razumjela, ali njeno suosjećanje i suze u ovome trenutka veoma su mi pomogle.

Sin me je odvezao na autobusni kolodvor i pokazao autobus za Madrid. Pozdravili smo se kao stranci. Nisam mogao sakriti potok suza, a sin se brzo okrenuo i nestao, ili da ne vidim njegove suze, ili da se oslobodi toga stranca s brdovitog Balkana. Ja sam sve do Sarajeva putovao sa suzama u očima.

Ej, sudbino, ej, sudbino...

Majko, oprosti mi!

*S*esnaest godina nakon što sam rođen i ostavljen uz kontejner u jednoj sporednoj ulici u Konjicu, saznala je gdje se nalazim (pisalo u dnevnom tisku da sam pronađen i gdje sam smješten) i došla me vidjeti. Tog trenutka, kada je netko izgovorio moje ime ("Milane!"), igrao sam nogomet.

- Imaš posjet, došla ti je mama – rekao je ne znam više tko.

Riječ mama za mene je bila nepoznanica; poznavao sam riječi: odgojiteljica, sestra, nastavnik, učitelj, prijatelj, prijateljica...

Nemojte me doslovno shvatiti; znam da je mama ona osoba koja rodi dijete, odgaja ga, skupa sa mužem brine o njemu, ali nisam znao da mama rodi dijete i ostavi ga kod kontejnera kako bi ga netko našao i kako bi se za njega brinuli neki nepoznati ljudi koji u životu nisu trebali imati nikakve veze s njim.

Eto, bilo mi je šesnaest godina, a u mene se uselio neki veliki revolt, mržnja protiv takvih majki, tolika da je uopće nisam želio upoznati ni vidjeti. Od tog dana mnogo sam razmišljao, čitao, pitao ljude, odgojitelje: zašto je to tako? U svojoj osamnaestoj godini napisao sam ovu pjesmu:

Ne zovi me sine

*Prošlo je godina šesnaest
kako me baci majka zvana,
u paketu ko mače
da plače jadno
i umre uz kontejner gladno.*

*I sazna ona da sam živ,
jesam,
ali nisam kriv.*

*Neki me ljudi našli
pa se snašli,
čiji sam, nisu znali,
u sirotište me dali.*

*Hladne ruke tuđe,
bez ljubavi nježne,
odgojiše mene
neke tuđe žene.*

*Prošlo je godina šesnaest,
ona došla da me vidi,
da li se, ljudi, stidi,
da me nazove „sine“?
Neka puknu mine,
neka je raznesu
i odnesu daleko od mene,
neka joj srce uvene,
nije ona ljudski rod,
htjela je ubiti svoj plod.*

*Recite joj neka ide,
moje oči više neće da je vide,
neka mi i ne piše,
i neka me sinom
ne zove više.*

Ime mi je Milan Konjičanin. Sada mi je trideset pet godina. Gdje i kako sam odgojen, već ste čuli. U Domu za siročad u Mostaru bio sam do završetka škole, osnovne škole, naravno, a i srednju medicinsku školu također sam završio u Mostaru. Potom sam se zaposlio u bolnici na Bijelom Brijegu. Oženio se bolničarkom. Imamo dvoje zlatne djece, sina i kćer. Idu u školu i bolji su učenici nego što sam ja bio.

Čuli ste već moj životni put, moju sudbinu, moje progledavanje i upoznavanje svijeta. Već u desetoj

godini saznao sam tko sam i gdje sam. Mnogoj djeci su u posjet u sirotište dolazili roditelji ili barem jedno od njih. Mnoga djeca bila su tu zbog siromaštva ili lošeg zdravlja roditelja, ponekad čak i zbog agresivnog ponašanja jednog ili obaju roditelja.

Za riječ roditelj sam, dakle, čuo i saznao što znači dok sam još bio veoma mlad, ali se moji roditelji nisu pojavljivali, tek majka, u mojoj šesnaestoj godini.

Rekoh da supruga i ja radimo, djeca dobro uče, imamo svoj stan, imamo odličan život.

No, može li se uopće kazati kako netko ima odličan život? Sve stare mudrosti o životu kažu kako je sve relativno, kako nema apsolutne sreće, te kako je ne treba ni tražiti. Kada ti sve u životu ide odlično, ubaci kamenčić u cipelu, neka te žulja.

Ovo što sam ja rekao da je dobro, naravno, to je ono što se vidi, a nitko u meni ne vidi misli koje se roje, nameću, prepliću i često mi ne daju spavati.

U školi nisam bio odličan učenik, ali ni ponavljač. Mnogo sam čitao, ali ne školske knjige. Tražio sam knjige u kojima su bile riječi o majci, o roditeljima, o njihovoj ljubavi prema djeci. U knjigama sam tražio ljubav, nadoknadu, zračak svjetlosti koja nosi majčinu nježnost i ljubav.

Što sam sve u knjigama nalazio, čitao o majci? Čitao sam zbirke pjesama o majci. Što su sve poeti činili od

mene, kao da su htjeli da mi srce pukne od bola za sudbinom koja se sa mnom grubo poigrala. Čitao sam romane i gledao filmove, uvjerivši se pritom da majke u devedeset devet od sto slučajeva ginu, umiru za svoju djecu. Također sam to čitao i za životinjsko carstvo: životinje ginu, bore se do posljednjeg atoma svoje snage za mladunče. Čitao sam, saznavao i spoznavao da se u nekim zemljama svijeta djevojke kamenuju do smrti zato što su izgubile nevinost, da u nekim selima Kosova djevojke ne biraju sebi momke, muževe, već to za njih rade njihovi roditelji, prodajući djevojke, djevojčice za novac, da je sve donedavno u mnogim selima Bosne i Hercegovine, kao i u nekim drugim državama, seksualni odnos djevojke prije braka ili začće djeteta bio poguban za tu djevojku koja je zbog toga mogla biti omalovažavana, izolirana ili čak istjerana iz kuće.

Ako nema škole, nema posla, nema stana, skromnog ili nikakvog znanja, kuda će, što će? Majka priroda je jednaka za sve, nagoni za ljubav, za seks, dolaze s odrastanjem tijela.

Muškarci su oslobođeni od takvih razmišljanja kako će, ako stupe u seksualne odnose, biti kažnjeni ili omalovažavani; dapače, oni će biti prozvani kazanovima ili galebovima. Nisu oslobođeni krivnje zato što uzmu nevinost i stvore novi život u djevojci ili ženi pa se potom izgube. Stupanj obrazovanja muške svijesti nije

na toj razini da bi kazao: Ja sam mu otac i ja ću se brinuti za njega koliko i majka u čijoj utrobi je raslo!

Moja podsvijest tka, radi, traži odgovor: Zašto me je majka ostavila? Imam djecu, volim ih najviše na svijetu. Možda bi i moja majka mene voljela da me je smjela javno roditi i donijeti me kući te me pokazati (ne znam ko ga je imala u obitelji).

Majko, ja ti sve opraštam, moja logika mi kazuje da si ti to morala učiniti. Priznajem ti kako sam te mrzio sve do saznanja da u svijetu, a i kod nas, još uvijek ima takvog konzervativizma, zaostalosti koja te je spriječila da me voliš.

Majko, dođi mi u san, kao što si onda došla u sirotište; tada si me razočarala, sada ćeš me obradovati!

Moram se ispričati što te nisam htio vidjeti i pozdraviti.

Majko, ti misliš da ja nisam mislio o tebi; stalno mislim i s mislima i imenom majka otići ću i u grob.

Majko, ako si umrla, dođi mi u san i pokaži mi gdje ti je grob; otići ću tamo i iz sebe kroz suze izbaciti svu tugu i kajanje.

(Ovu sudbinu ispričao mi je jedan kolega pjesnik)

Omer i Merima

*J*me mi je Omer Jamak. Rođen sam u Rakovici kod Sarajeva. Završio sam Vojnu akademiju u Beogradu. U činu poručnika poslan na službu u Bileću. Startao sam mlad, zdrav, pun snage i životne energije. Početak osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, ja oficir u Bileći, plaća velika, a volja za rad i dokazivanje još veća.

Ništa mi nije bilo teško raditi: predavanja i jutarnje vježbe s vojnicima, dežure i bilo što drugo u krugu kasarne i na terenu. Jedina moja briga i tema mojih misli bile su djevojke. Djevojka iz Beograda, s kojom sam se zabavljao dok sam bio akademik, rekla mi je posljednje doviđenja i trebalo je naći drugu.

Bileća je relativno mali grad, trebalo se oko toga malo potruditi. Bilo je djevojaka koje se nisu niti htjele zabavljati s vojnim licima; ono, oficir je tu, ti se zaljubiš, a onda on ode u prekomandu. Naravno da to nisu tako gledale sve djevojke. Tako to nije gledala ni Merima Pobrić iz Sarajeva, koja je tu radila kao nastavnica ma-

tematike. Kada nisam bio dežurni, na posao u kasarnu išao sam u osam sati, kada je na posao išla i mlada nastavnica Merima. Nekoliko jutara pogledi su nam se sreli, a 'pali' su i osmjesi.

Eto što može uraditi jedan mali osmijeh: da razmišljaš o nekome, da ga sanjaš, da ga počinješ željeti i da... Već prije sam čitao izreku: Nasmiješi se ljudima, uljepšaj im dan! I, doista, vrlo brzo sam postao ovisan o pogledu te dugokose, vitke i nasmijane, meni nepoznate djevojke. Mnogo puta sam jedva čekao jutro i polazak na posao, nadajući se i vjerujući da ću u prolazu vidjeti to biće koji mi polako, ali sigurno ulazi u srce. Počeo sam pripremati rečenice i način izgovora u slučaju da mi se ukaže neka prigoda da progovorim s njom.

No, ništa se nije desilo: osim osmjeha i klimanja glavom, nikakvoga drugoga kontakta nije bilo. I tako tri mjeseca. Tko kaže da platonska ljubav ne može biti lijepa, vara se; ti osmjesi su mi bili jači i ljepši od seksualnih odnosa s djevojkom iz Beograda! Tko kaže, tko to tvrdi kako kemija nema veze s ljubavlju?! Ovu djevojku samo vidim u susretima na ulici, a već sam izludio za njom! Dešavalo se da pomislim u noći: Uh, daj Bože da odmah svane, da vidim onu dugokosu...

Što je dugokosa doživljavala razmišljajući o meni, to ne znam, ali mislim da se i s njom dešavalo slično ili, kako se to kaže: i ona je *zagrizla*! Tako je barem meni izgledalo, jer: ulazim ja u jedan kafić te pogledom tražim

mjesto, kad, gle, u jednom kutu s prijateljicom sjedi dugokosa. Ni ne pitam za mjesto, a njena prijateljica mi primiče stolicu kako bih sjeo. Naravno da sam sjeo, jer sam o tome maštao, ali sam bio veoma zbunjen. Sve rečenice koje sam joj planirao kazati u trenu sam zaboravio. Poslije formalnoga upoznavanja i naručivanja pića, prijateljica je ostala još malo i ispričala se – kao: mora ići. I otišla je! Nas dvoje ostadosmo sami!

Dugokosa i ja smo se, od uzbuđenja i želje da jedno drugome kažemo mnogo toga, tresli kao prutovi. Sama činjenica da smo skupa već je bila velika stvar; sjaj u očima, mojim i njenim, govorio je sve. Njene plave oči iz crnog tena djelovale su kao dijamant na crnoj podlozi.

- Tko si i otkuda si? - pitao sam. Možda je trebalo pitati nešto drugo, no, meni je u glavu došlo samo to. Jer, ovako je možda mogla pomisliti da me ne zanima previše, čim se ni za ime nisam raspitao, no, ime nije ni bilo važno, a po mom pogledu ipak je lako shvatila da me itekako zanima.

- Ja sam iz Sarajeva, zovem se Merima, Merima Po-brić, ovdje sam se zaposlila kao nastavnica matematike, a studiram na Filozofskom fakultetu, također u Sarajevu. Tu sam od početka školske godine, sama sam, bez rodbine, nemam momka...

Tu se malo zbunila pa nastavila; moglo je, naime, djelovati kao ponuda, no ni ona ni ja nismo dopuštali da išta krivo razumijemo.

- Imam dobru prijateljicu i kod nje stanujem, a to je ova što je malo prije otišla, ima nekih obveza. Ja sam joj pričala o tebi i jednom sam joj te pokazala na ulici. Sve smo saznale o tebi i... – prekinula je zbunjeno, crveneći se.

- Pa evo, možda je ovo što ću sad reći malo glupo, nemoj me, molim te, krivo shvatiti!– uzvratio sam; na-
zad se više nije moglo, a nisam ni htio: - Od prvog viđe-
nja, prije tri mjeseca, pa do danas, ti si se meni polagano
uvlačila u srce, okupirala ga i ono je sada samo tvoje!
Nisam čovjek koji tek tako laska, ozbiljno govorim... –
uspio sam se sjetiti bar nečega od onoga što sam joj pla-
nirao reći. A to je ujedno bilo sve što sam uspio reći. Pri-
mijetio sam par suzica ispod očiju, nagnuo sam se pre-
ma njoj, obrisao ih i poljubio je u oči. Sekundu prije
nego što sam to uradio, vidio sam u njenom pogledu
znak odobravanja, čak iščekivanja da tako što uradim.
Suze su joj ponovno krenule, no, čak i rijetkim gostima
kafića koji nisu mogli ne vidjeti ovu pravu malu filmsku
scenu, bilo je jasno kako se radi o suzama radosnicama.

Bila je to velika ljubav; u Bileći, malom mjestu, svi su
nam se divili, a neki i zavidjeli. Mi kao Romeo i Julila, vo-
ljeli se, divili se životu i samo gledali jedno u drugo. Uži-
vali kako smo znali i umjeli. S toliko međusobnog po-
štovanja, ljubavi, povjerenja, brak nam nije značio ništa
posebno, pa smo ga odgađali i prepuštali se putovanji-
ma, avanturama, izletima, druženjima s prijateljima.

Godine su jurile pa, beskrajno zaljubljeni, nismo ni primijetili koliko brzo i kad prije dođe '92., ta kobna, nesretna godina koja me rastavi od moje Julije. Naime, u rano proljeće te godine, u ranim jutarnjim satima, ukrcaše oficire u mini autobus! Ne sve, naravno, nego šest oficira Bošnjaka i nekoliko Srba i - pravac Novi Sad i kasarna "Maršal Tito"!

Ne vidjeh Merimu, ne pozdravih se s njom, ne kazah joj kuda me vode, a nisam to ni znao. U Novom Sadu ostao sam osam dugih godina. Živio normalnim vojničkim životom. Nisam ratovao, a napredovao sam do čina majora.

Četiri vrlo teške godine bile su one od '92. do '95., dok je trajao rat. Svakodnevno sam razmišljao i pitao se: gdje su mi roditelji, gdje je Merima, gdje su ostali poznanici i prijatelji? Merima je stalno bila u meni, ali nisam imao nijedne vijesti o tome gdje se nalazi. Strogo se kontroliralo što sam govorio, kuda sam se kretao, koga sam zvao...

Nakon pet godina samovanja, mladost prođe; odlučio sam se početi zabavljati s jednom Jagodom. Po izgledu i ljepoti veoma malo je sličila na Merimu. S Jagodom sam ostao gotovo sve do moga povratka u Sarajevo. Naime, samo nekoliko mjeseci prije dozvole da mogu napustiti službu i ići gdje hoću, 2000. godine, Jagoda se razboljela i naglo umrla; nikada nisam saznao od čega.

Povratak u moj grad, u moj zavičaj, bilo je nešto prekrasno. Moram priznati kako posljednjih nekoliko godina nisam mnogo razmišljao o Merimi, iako sam je još uvijek imao u srcu. Sada, ovdje, kod kuće, sve više mi je nedostajala. Sve češće sam se prisjećao sve one ljepote iz Bileće. Moji poznanici i prijatelji nikada nisu ni čuli za njeno ime.

Ja sam čuo za svirača Omera Pobrića i odmah sam otišao kod njega, u Muliće kod Visokog, pitati ima li među njegovim Pobrićima neka Merima koja predaje ili je predavala matematiku. Odgovor je bio pozitivan, a odmah sam shvatio da je Merima o kojoj govori baš ona "moja". Omer mi je, nakon što sam mu ukratko ispričao našu bilečku storiju, dao i broj njenog kućnog telefona.

Merima je predavala matematiku u Drugoj gimnaziji u Sarajevu tako da je nisam mogao nazvati odmah, već sam morao sačekati večer. Telefon je zvonio, a nakon malo zvonjenja, začu se glas starije ženske osobe:

- Izvolite, što želite?

Odgovorio sam kako trebam Merimu. Nisam to čestito ni izustio, kad se začu njen glas:

- Izvolite, Merima je, što trebate?

Nakon nekoliko sekundi, telefonsku slušalicu je uzela njena majka i tužnim glasom rekla:

- Merimi je pozlilo, molim Vas nazovite kasnije ili, još bolje, sutra.

Nisam mogao čekati sutra, pozvonio sam već nakon sat vremena. Odmah sam prepoznao Merimin glas:

- Omere, srećo moja, jesi li to ti? Živ si, znači! Otkuda zoveš?

Kada sam rekao da sam u Sarajevu, odmah je rekla da dođem kod nje u ulicu tu i tu. Istoga trenutka pozvao sam taksi i odjurio kod Merime. Na vratima su me dočekale Merima i njena majka, koja je gotovo vrisnula:

- Je li to tvoj Omer?! Ima Allaha, vratio ti se, kćeri Merima!

Merima me zagrlila, stegnula, ljubila, milovala i odmah rekla:

- Omere, bez obzira što je bilo i zašto se nisi prije javio, ti možeš ostati kod nas. Ja i mama živimo u ovom velikom stanu same, otac je umro prije par godina, ja se nikad nisam udavala.

Odmah sam ostao kod Merime, koja nikada nije tražila objašnjenje zašto se nisam prije javljao i prije došao.

Nekoliko dana potrajala je moja adaptacija na grad, stan, nekadašnje prijatelje i Merimu, a dani sreće iz Bi-leće su se nastavili. Opet su u mene uplovila osjećanja da smo Romeo i Julia i da smo u nekoj ljubavnoj bajci. Počeo sam i ja raditi svoj posao profesionalnog oficira i poslije toliko godina nastojao se uklopiti u ritam našega Sarajeva.

Jednog dana Merima dođe s posla žaleći se na glavobolju; već desetak dana, kaže, svakodnevno osjeća neku podmuklu i promuklu bol.

Već sutradan smo otišli u bolnicu Koševo. Snimanja i pretrage potrajale su nekoliko dana, a onda mi je doktor Goran H. rekao da navratim ujutro oko 9 sati, Merima ne mora dolaziti. Odmah mi je bilo sumnjivo.

- Omere, kod Vaše supruge uočen je tumor na mozgu veličine lješnjaka. Operacija odmah ili će za dva do tri mjeseca umrijeti! – pomalo suosjećajnim, ali i pomalo strogim glasom je kazao doktor. – Ni ovako ne postoji puno prostora za optimizam; da sad legne na operacijski stol, niko Vam ništa ne bi smio ni mogao garantirati.

Nije bilo mnogo vremena za razmišljanje o tome kako tako strašne vijesti kazati Merimi; doduše sam malo ublažio liječnikove riječi, kako ne bih ubio nadu i izazvao kod Merime kontraefekt. Operacija je preko starih veza zakazana za samo dva dana, kako se ne bi gubilo vrijeme.

I, napokon, dan operacije je tu, u deset sati je Merima legla na operacijski stol. Trajalo je nekoliko sati, ali se Merima nikad višenije probudila...

Vi koji volite, koji navijate za iskrene i velike ljubavi, pustite nekoliko suza kako biste pomogli Omeru u njegovome bolu za Merimom...

Ispovijesti

Deset dana u šumici

*S*vibanj mjesec, tisuću devetsto devedeset treća godina. Šume se kite lišćem, a livade travom i šarenim cvijećem. Svibanj je najljepši mjesec, ali ovoga svibnja se na ljudskim licima ne vidi sreća. Kako bi i bilo sreće kad već dvije godine slušamo vijesti o pokušaju jugoslavenske armije da spriječi odvajanje Slovenije i Hrvatske iz jugoslavenske zajednice.

Malo pomalo, rat se približava Bosni i Hercegovini. Svi nas uvjeravaju da ga kod nas neće biti, a mi se pravimo da vjerujemo, no u sebi sumnjamo.

Tamni ratni oblaci prekriše BiH. Klice nacionalizma se probudiše i ponovo zaraziše stanovništvo. Do jučer živjeli skupa, valjali jedni drugima i cijenili jedni druge, a sad odjednom svatko svakoga mrzi i više nitko nikome ne valja. Ljudi moji, taj nacionalizam je teško zarazna bolest. U ovim našim krajevima se pojavljuje svakih

pedesetak godina; malo se primiri pa se opet probudi i sve tako. I, evo, opet se probudi!

Rekoh, mjesec svibanj '93. Hrvati i Muslimani već naveliko ratuju protiv bivše armije, plaćenika iz Srbije i Srba iz Bosne i Hercegovine. A onda je klica mržnje ubačena i između Hrvata i Muslimana. Mržnja se uvukla, nepovjerenje raste, incidenti počinju, a sve to dođe i u naše krajeve: izbiše neredi u nekim kiseljačkim selima, pogibe jedan hrvatski bojovnik.

Pozvaše jednu postrojbu iz Kreševa za pojačanje novostvorene crte obrane od Muslimana ispod sela Kazagići - Brestovsko. Bijaše nedjelja, trideseti svibnja.

I ja sam jedan od onih koje iz Kreševa poslaše i rasporediše ih na obrambene crte. Imam četrdeset jednu godinu, zdrav sam, fizički sposoban, psihički jak. Jasni su mi ratni zadaci i obrana, ali mi nije jasno zašto se uopće vodi rat protiv Muslimana; do jučer susjedi, izmiješane kuće, naselja, brakovi, djeca i sve ostalo, a danas rat.

Mi smo na crti, to mi je drugi put da sam u rovu. Svi smo napeti, javljeno je da se očekuje napad. I doista, točno u 15 sati započeo je veoma jak napad iz muslimanskih rovova iznad naše crte. Pucalo se žestoko s obadvije strane. Sa mnom u rovu je još jedan vojnik, ali pred sami mrak dođe zapovjednik i kolegu iz rova odvede u napad prema muslimanskim položajima. S mra-

kom su se borbe i pucnjava pojačali. Pucam i ja u mrak ispred rova. Oko 22 sata sve se stišalo, ne čuje se živa duša niti bilo kakav zvuk.

Dozivao sam kolege iz susjednih rovova, ali se nitko ne javlja, ništa se ne čuje, te sam pošao prema selu Gunjače, odakle smo dovedeni na crtu.

Dolje je bila naša rezervna crta, a povremeno je odozdo ispaljivan poneki metak prema području na kojem sam se nalazio. Nisam znao tko je dolje pa nisam smio ni dolje ni gore; noć je, tamna noć, kiša lije kao iz kabla.

Zaustavio sam se u jednoj šumici, u kojoj ću, ispostaviti će se, ostati čitavih deset dana! Čučnuo sam ispod jednog drveta i tako ostao do zore, kojoj sam se obradovao najviše na svijetu. Oko pola noći netko je zapalio jednu štalu oko dvjesto metara od mjesta na kojem sam se sakrio. Dok je štala gorjela, čuo sam uzvike "Allah uegber!" (Bog je velik!), po čemu sam zaključio tko je zapalio štalu i da sam ostao odsječen od svojih suboraca.

Moju duševnu i fizičku hladnoću nije mogla zagrijati toplota zapaljene štale. Poslije te svjetlosti sve je utonulo u tamnu kišnu noć.

Sviće, pojavljuje se dan, promatram svoj položaj u odnosu na naselje, njive i putove. Moj radijus kretanja je bio oko sto pedeset metara u pravcu desno, lijevo i

dolje, a gore se, pedesetak metara dalje, nalazila livada, čistina na koju nisam smio. Stablo pod kojim sam proveo noć prilično dobro je zavučeno, skriva me zeleno lišće olistalo prije par dana.

Na um mi padaju cigarete, strah me je, nervozan sam i rado bih zapalio jednu, no sve je mokro pa i nekoliko cigareta koje imam, malo duhana u refuzi i upaljač. U vojničkoj torbici nalazim samo tri bombona.

U potpunosti sam depresiji, strah me je smrti, mogućeg zarobljavanja i mučenja, čak i same noći koja donosi novu neizvjesnost i nove strahove. Glad i žeđ još ne osjećam, ali će mi se u popodnevnim satima pojaviti blaža glad; takvo stanje trajat će nekoliko dana, a poslije će se češće od gladi pojavljivati žeđ. Kiša je padala tri dana i dobro nakvasila i zemlju i mene pa odjeću nisam mogao osušiti sve dok nije zasjalo sunce.

Nikako ne mogu shvatiti snagu i otpornost organizma u takvim uvjetima življenja. Vodu sam osigurao još prvog dana moga samovanja iznad Gunjača. Primijetio sam da se od kiše koja pada pravi sasvim mali potočić pa sam špicastim drvetom iskopao nekoliko rupa za skupljanje vode; bilo je dovoljno i za mene i za ptice, jedina živa bića s kojim sam se družio. Voda mi je trebala više nego hrana, koje sam imao u "izobilju": bukov list, trava ljutika, zečji kupus i, posljednjeg dana boravka, trešnje. Prva tri dana padala je kiša, a poslije je bilo

lijepo vrijeme; danju je bilo sunčano, a noći su bile hladne. Moji pokrivači, nebo i stablo jednog graba, dobro su me štitili.

Preko dana u pravcu izgorjele štale vidim ponekog vojnika sa zelenom beretkom i tada se uplašim toliko da bih se najradije zavukao u mišju rupu.

Jedina rasonoda u šumici bile su ptice: sjenice, vrapci, poneka lasta, djetlić te još nekoliko vrsta kojima nisam znao naziv. Djetlić me je često budio iz polusna, bilo to ujutro ili preko dana, a ponekad i prepadao. Pjev ptica me je mnogo puta vraćao u fina prošla vremena i uspijeva me barem nakratko udaljiti od mojih strahova izazvanih situacijom u kojoj sam se našao. Ptice su pile vodu iz istih bentića iz kojih sam i ja pio, a ponekad su svojim krilima ili kupanjem mutile vodu u zajedničkom bentiću. Nije bilo velikih problema zbog toga; vremena da sačekam bistru vodu imao sam napretek.

Petog dana boravka doživio sam smrtni strah. Ne znam koliko sati je bilo, odsutno sam sjedio razmišljajući o supruzi i djeci, kad ugledah vojnika kako ide šumom, svega desetak metara od mene. Ponadao sam se da je neki od mojih suboraca pa sam uzviknuo "Hej, zemljače!", ali je vojnik u nekoliko skokova pobjegao niz šumicu; mislim da ga ni strijela Robina Hooda ne bi stigla! Trebalo mi je mnogo vremena da nakon iznenađenog susreta dođem sebi.

Već prvog jutra mog boravka u šumici pronašao sam deblje, napola trulo vrbovo drvo u kome sam golim rukama izdubio mjesto za sjedenje, napravivši sebi "fotelju". U "fotelji" sam sjedeći spavao, kunjao, razmišljao i promatrao.

Tako sam sedme ili osme noći malo zakunjao i u neko doba noći osjetio kako me nešto dodiruje po licu. Vrisnuo sam, naravno, probudio se i ugledao kako neka životinja bježi od mene: lisica, kuna, vjeverica, sljepić ili tko bi znao što.

Ne znam kojeg dana boravka odlučih napustiti šumicu i krenuti niz livade prema Dilberovim kućama. Poslije dvadesetak koraka niz njivu, ugledah vojnika kako leži u travi. Viknuh mu "Vojniče!", no on se, kao i onaj kojeg sam prije vidio kako prolazi šumom, dade u bijeg i nestade niz livadu brzo kao puščano zrno. Nisam bio siguran kako će reagirati, hoće li mi postaviti zasjedu ili takvo što pa sam se užurbano vratio u svoje sklonište.

Kad ovako pričam o svemu što se zbivalo za tih deset dana, čitatelju bi moglo izgledati da je sve to brzo prošlo, ali je meni bilo potpuno suprotno: sati su bili dugi kao godine, a neizvjesnost se nije smanjivala - bila je to čitava jedna vječnost! Ipak, sve prođe i riješi se, na dobro ili na zlo.

Predvečer devetog dana mog prisilnog izleta ugledah na kraju šumice, u jednom voćnjaku, dvojicu voj-

nika na trešnji. Lomili su grane sa zrelim plodovima i dodavali ih dvojici kolega koji su ostali ispod stabla. Nisam znao kojoj vojsci pripadaju pa je bilo previše rizično da bilo što pokušam. Poče polako padati mrak pa vojnici odoše.

Jedva sam dočekaao prve svjetlosne zrake novoga dana kako bih se najeo trešanja. Bože moj, moje sreće kad sam ugledao te zrele plodove na stablu! Bio je to najbolji desert koji pojedoh kako sam živ! Dok sam jeo trešnje, ugledah jedan puteljak koji vodi kroz voćnjak i odlučih se više ne vraćati u šumicu, već tu, u voćnjaku, sačekati; koja god vojska naiđe, javit ću se - snage i hrabrosti potpuno je nestalo!

Sklonio sam se u jedan žbun i čekao. Nisam morao dugo čekati: uskoro se začuše koraci i ja ugledah vojnika s puškom o ramenu. Sačekao sam da dođe blizu mene i da pokušam vidjeti kojoj vojsci pripada no u tome nisam uspio. Vojnik prolazi mimo mene; u trenutku se uplaših da će kasnije biti uzalud i iste sekunde vrisnuh:

- Hej, vojniče...!

Vojnik je stao, očito se ukočivši od straha, a onda se polagano okrenuo prema meni. Kada sam ugledao malu šahovnicu na džemperu, sedam sunaca me ogrijalo u to sunčano prijepodne.

- Bježimo s ovoga mjesta, snajperisti gađaju s onoga brda odozgo! – viknu vojnici.

Nisam ga morao mnogo uvjeravati u to tko sam i otkud ovdje: za moj nestanak se već znalo pa smo zajedno zahvalili Bogu što sam još uvijek živ. Otišli smo po moju torbu i pušku te se spustili u stožer obrane na Brestovsko.

Zapovjednik me odmah odvezao u kiseljačku vojaranu. Tu sam malo odmorio i ispričao onima kojima su me dovezli gdje i kako sam proveo proteklih deset dana.

Iznad šumice u kojoj sam boravio nalazila se livada na kojoj je rasla pšenica. U toj pšenici je prije nekoliko dana primijećen mrtav vojnik. Nije se znalo o kome je riječ. Izviđači su vidjeli leš i glavu okrenutu prema zemlji, tako da se nije znalo o kome se radi. Nadležni su pretpostavili da sam to bio ja pa je za tu mogućnost javljeno i mojoj obitelji, i to istog onog dana kad sam napustio šumicu.

Među mojim rođacima i susjedima zavlada je žalost. Kreševom se čak proširila vijest da su pripadnici Unprofora otišli pokušati izvući moj leš iz zone opasnosti i dovesti ga mojoj kući pa su mnoge žene iz Kreševa skuhale pite i kolače za daću poslije sahrane, ali sam ja živ došao prije onog mrtvog. Osam kilograma mršaviji, ali ipak živ! Tako je hrana pripremljena za daću poslužila za doček svih onih koji su došli uvjeriti se da sam nakon deset dana ipak uspio ostati živ.

Sjećanje na mladost

*P*očela je nova školska godina. Moj prijatelj Mijo Tucaković i ja upisali smo se u treći razred učiteljske škole u Sarajevu. Od prvog razreda srednje škole smo skupa: u Đačkom domu na Grbavici, u stanu na Mejtašu, u stanu na Bistriku, u školi za ples, skupa učimo svirati žičane instrumente, skupa smo u školskom tamburaškom orkestru, skupa idemo djevojkama, skupa idemo na izlete, skupa na radnu brigadu u Srbiju... Kasnije ćemo kao učitelji pet godina skupa raditi u osnovnoj školi u Kreševu.

Od prvoga razreda pa do diplomiranja bili smo dobri učenici. Puno smo čitali; trebalo je izgraditi rječnik i razvijati logiku. Dotad je učiteljska škola bila petogodišnja, a onda je, zbog nedostatka učitelja, u vrijeme našeg pohađanja, njeno trajanje skraćeno na četiri godine.

Mjesec rujan, sunčan i lijep. Pred školom vrije od priče i smijeha. Mijo i ja se osjećamo kao pravi momci: sve češće pričamo o djevojkama, a pogotovu ja, jer sam dvije godine stariji, pošto sam iz opravdanih razloga kasnio sa upisom u školu. Prvih dana nastave nema puno učenja, samo gledamo nove učenice prvog razreda i idemo na korzo u Titovu ulicu. U drugom razredu završili smo plesni tečaj i naučili osnove plesa.

Zapela mi za oko jedna vitka, smeđokosa učenica prvoga razreda. Još uvijek joj nisam mogao prići, nedostajalo mi je muške hrabrosti. I Miji bi se svidjela pokoja djevojka, ali je on više volio nogomet i slične stvari nego djevojke. Iz poštovanja prema meni ponekad je izlazio sa mnom, a pogotovo ako se izlazilo s drugaricama.

Mislim da je bio kraj rujna kada su počele igranke u "Fisu", smještenom odmah uz zgradu u kojoj se nalazila naša škola. Na prvu igranku sam otišao bez Mije. Čim sam ušao, ugledah onu vitku, smeđokosu djevojku. Samo što je ples počeo, priđoh joj i zamolih je za ples. Pristala je pa smo dvaput plesali, a ja iskoristih prigodu reći joj da mi se sviđa od prvoga dana nove školske godine. Poslije mene je sa njom plesao neki momak iz petog razreda. Kasnije sam plesao jedan ples s nekom drugom djevojkom, a potom krenuo u Titovu na korzo.

Nekoliko metara prije izlaska na Titovu, sustiže me nepoznati momak, uhvati za prsa i ljutito prozbori:

- Ono je moja cura!

Čuo sam samo to i ništa više do buđenja u bolnici na Koševu. Poslije pola sata otpušten sam iz bolnice; u pitanju je bio lakši potres mozga, praćen gubljenjem svijesti. Tek po povratku u Titovu saznah da sam dobio udarac glavom u glavu. Taj momak iz petog učiteljske imao je svoju klapu i često su se tukli s drugim školama, tako da nisam smio ni razmišljati o vraćanju udarca, a smeđokosu djevojku nisam smio niti gledati u školskom hodniku, samo sam okretao glavu od nje.

Pred kraj listopada škola je izvodile neke zemljane radove na Kovačima. Smeđokosa djevojka i ja bili smo u istoj radnoj jedinici, a dok smo radili, stalno me je pogledavala i smiješila se. Jednog dana je dijelila vodu na radilištu, a kad je došla do mene, dala mi je neku cedulju. Naravno da sam jedva čekao pročitati što piše na cedulji.

"Onaj momak koji te udario, navodno radi mene, nije moj momak niti će biti. Ja sam ga prijavila u školi da mi dosađuje i više nikad mi nije prišao. Ti se meni sviđaš od prvog dana dolaska u školu i, ako želiš, možemo se zabavljati."

Sreća je zablistala u meni, a kako i ne bi, jer mi se Aida, tako se zvala, doista sviđala.

Narednih godinu i pol svi učenici naše škole znali su za Aidinu i moju ljubav. Čak su mnogi i profesori pri-

lazili i čestitali na našem stalnom druženju. Svaka pauza, odmor, odlazak kući, Aida i ja smo bili skupa.

Moram priznati da sam doista bio zaljubljen, a to se najbolje vidjelo kada je stigao zimski raspust. Ja odlazim u svoje selo, Aida me prati na stanicu. Plačemo oboje, tuga u srcu zbog petnaestodnevnog rastanka. Ulazim u autobus, mahanje rukama i poljupci. Autobus je krenuo, ali se počeo okretati oko mene, kugla zemaljska se također prevrće; ja nestajem u ambisu! Trajalo je to dugo, sve do Kreševa, ali sam ostao živ. Koliko je trajao raspust? Vječnost, ali je prošlo i opet smo bili skupa.

Jednog popodneva u svibnju Mijo, Aida i ja smo išli u kazalište. Tako smo šetali uz obalu i šalili se o poljupcima i Mijinoj djevojci koja nije bila tu. Mijo se zaleti i poljubi Aidu u obraz pa kroz šalu reče:

- Evo, ja poljubih Aidu, što će mi djevojka?

Naravno da se nisam ljutio zbog ovoga poljupca.

Poslije kratkog vremena, Mijo dobiva pismo od jedne djevojke iz Zenice, u kome piše da dolazi tog vikenda i želi ostati i upoznati grad i Miju, jer su se vidjeli samo jednom u Zenici.

Ona treba doći u subotu, a Mijo dobiva telefonsku poruku kod gazdarice da sutradan, u subotu, mora u Kreševo, jer se kući nešto desilo. Prije odlaska Mijo me moli da dočekam Žanu na autobusnoj stanici, pokažem

joj grad i da spava u njegovom krevetu u našoj zajedničkoj sobi; gazdarica je dozvolila.

Aida i ja nismo nikada izlazili subotom i nedjeljom, jer joj to roditelji nisu dozvoljavali. To je čak bilo i dobro radi učenja.

U naznačeni sat bio sam na stanici i prema Mijinom opisu odmah prepoznao Žanu. Objasnio sam sve o Mijinom odlasku u Kreševo. Nije se ljutila niti bila razočarana; ona je Miju vidjela samo jednom i svidio joj se.

Tramvajem smo obilazili grad, pričajući o svemu i svačemu. Žana je bila lijepa i komunikativna djevojka, bez ikakvoga kompleksa straha i stida. Pohađala je treći razred ekonomske škole u Zenici. Kako nisam imao novaca, a nije bilo kafića za mlade kao sada, samo smo malo prošetali korzom i otišli u stan.

Gazdarica Bogdanka donijela nam je u sobu kavu i sok. Upoznala je Žanu; šalila se u svezi s Mijinim "bježanjem" od ljepotice, a meni je pomalo namigivala, dajući znak da je, po njenom mišljenju, Žana dobra djevojka.

Prošla je i ta jedna lijepa noć, jer, takvih noći je u to doba bilo malo. S Aidom još nisam bio spavao, bolje priznati nego imaginarno zamišljati i lagati.

Mijo je u ponedjeljak došao na nastavu i nikad ništa nije pitao u svezi Žane i njenog spavanja sa mnom u istoj sobi.

Prošlo je sigurno i deset godina od toga dana, kada je to spomenuo, a ja sam mu rekao da je to revanš za onaj poljubac Aidi.

Mijo i ja smo u školi bili dobri i aktivni omladinci. Mijo je na lokalnoj stanici u školi na velikom odmoru čitao vijesti, a ja sam bio urednik emisije "Vi pitate, mi odgovaramo", naravno, uz pomoć profesora. Mijo je bio dosta lijep i zgodan momak u odnosu na mene. Uz Miju sam i ja dolazio do lijepih djevojaka. U četvrtoj godini smo carevali u svakom pogledu. Ja sam još uvijek s Aidom, a znao sam pobjeći i s drugim djevojkama.

Aidina obitelj je bila konzervativna kad su u pitanju bili momci druge vjere. Ona nije smjela kazati da sam ja Hrvat, jer bi je njeni ubili. No, ništa se ne može vječno kriti pa su njeni saznali, a njen brat je napravio kraj druženja sa mnom. Jednog dana se, naime, prikrio u školi i tu boravio nekoliko sati. Vidio nas je skupa čak i dok smo se ljubili, a tad je iskočio iz skloništa, uhvatio me za prsa, pokazao nož i prijeteći procijedio:

- On će ti suditi ako nastaviš hodati s Aidom!

Aida je zacviljela i zajaukala, dotrčali su i profesori, ali ga nisu mogli umoliti da je ne tuče i nogama i rukama. Do kraja godine sam samo viđao moju dragu, a po odlasku iz učiteljske škole nikad je više nisam vidio.

Podsvijest na djelu

*E*vo jednog čudnog događaja koji se dogodio meni, autoru ove knjige. Naime, kada kažem čudna priča, čudan događaj, mislim na to kako u stvarnosti, u realnosti, ne znam objasniti kako se to sve zbilolo? To se desilo meni, dok sam bio mladi učitelj, dakle prije četrdeset i više godina, a da do prije nekoliko godina nisam taj događaj nikome htio ispričati; nisam ga znao objasniti, a plašio sam se negativnih reakcija ili čak toga da će me proglasiti fanatikom, nezalicom, možda čak i lažovom.

Rujan mjesec, škola počela s radom. U toj područnoj školi radili smo dvojica nastavnika i ja. Tu u školi smo i stanovali, svatko je imao svoju sobu. Poslije nastave šetnje, šale, čitanje i pripreme za nastavu, u večernjim satima igra karti, odlazak na kavu kod susjeda ili u kino u Kreševo.

Te večeri kolege su naišli i pozvali me na kavu kod naše prve susjede. Odbio sam poziv, morao sam pripremati njemački jezik, jer sam ga predavao u petom razredu. Nakon pripreme za nastavu, još malo sam čitao i potom legao na prilično tvrdu sećiju. Ispružio sam se cijelim tijelom, ruke stavio uza se i tako, uz lagano disanje, razmišljao. U jednom trenutku, nakon nekoliko minuta, duša se odvojila od tijela, a ja sam poletio u visine; teško je točno reći, ali znam da sam nekoliko puta letio oko planine Inač i, pošto je bila mjesečina, gledao pejzaže dolje, ispod sebe! Povratak u tijelo bio je dosta bučan, kao da je izazvao tupi udar, koji je, opet, izazvao veliki strah u meni. Podigao sam se i pojurio prema vratima te kao metak odjurio u susjedovu kuću.

Po mom izgledu susjedi i kolege učitelji primijetili su da mi se nešto dogodilo. Negirao sam da se dogodilo nešto posebno, a priču sam okrenuo u sasvim drugom pravcu: rekao sam im kako sam trčao po mjesečini i umorio se te sam sada došao na kavu.

Više od četrdeset godina tu strahotu, kako sam ja to tada doživio, nikome nisam ispričao, ali se taj događaj zauvijek urezao u moju svijest i podsvijest. Taj događaj tumačio sam na svoj način, a najviše kao Božju kaznu za neke grijehe koje sam u životu učinio, svjesno ili nesvjesno.

S vjerom nisam bio načisto; u školi sam učio materialističko-dijalektički pogled na svijet, a to je, po ondašnjim učenjima, negiralo postojanja Boga. Ja sam i do danas zadržao takvo poimanje svijeta, ali mi je Bog iznad svega. Mislio sam tada da su me po Inču, zbog stotina mojih grijeha i drugih propusta, nosali demoni. Teško je bilo osloboditi se i očistiti takva razmišljanja iz sebe, ali svemu dođe kraj.

Naime, prije nekoliko godina u ruke mi je dospjela knjiga o jogi - vježbanju tijela i duha, načinu odmaranja, mijenjanja misli (od tužnih ka onim koje čovjeka raspolože), smirivanju i odmaranju duše i tijela, odvajanju

duše od tijela i mnogo toga drugog. Još prije toga čuo sam kako primjena joga predstavlja jačanje tijela i duha.

Naravno, počeo sam je čitati i pomalo vježbati po uputama iz knjige, a na red je došla i lekcija o oslobađanju duha iz tijela: ukratko, treba leći svom dužinom na ležaj, ruke pružiti niz tijelo, ali da ne dodiruju tijelo, žmiriti, lagano disati i u sebi ponavljati: ja letim, ja letim, ja letim...

Počeo sam dobivati osjećaj kao da ću poletjeti; brzo sam prekinuo navedeno stanje mirovanja, skočio na noge i vrisnuo: To je to!!!!

Bože, pa zašto?!

Sabina je skuhala kavu pa ju je servirala samoj sebi, želeći malo pokušati srediti misli.

Sama je u kući. Teško je i kavu piti sam, ali kada se mora, nije ni toliko teško. Pa nije Sabina sama, sa sobom ima svoje misli, koje odjednom pohrliše i rasuše se po dnevnom boravku. Sabina ih je pokušala posložiti i naći odgovore za neka pitanja, ako je to uopće moguće.

Pa, Bože, samo prije godinu dana imala sam muža, mamu, tatu i zdravlje, a vidi sada! Ako sam, Bože, kriva za nešto, daj mi to do znanja kako bih se popravila ili je, Bože, netko od mojih bližnjih jeo kisele jabuke, pa sada meni trnu zubi!

Udala sam se odmah poslije završetka srednje škole za, po meni, najljepšeg momka iz Banovića.

Volio me taj moj muž, voljeli me njegovi roditelji, voljeli me njegovi susjedi. I ja sam također sve voljela, bila vesela i komunikativna. Ali, Bože moj, sreća ne može dugo trajati ili, kako kažu, nema apsolutne sreće.

Poslije tri mjeseca bračne sreće, počeo se muž žaliti na bolove u stomaku. Kako su dani prolazili, bolovi su se pojačavali. Teškom mukom smo ga nagovorili da ode liječniku.

Vidjela sam po izrazu liječnikovog lica da nešto nije u redu i, zaista: tumor u razvoju, metastazi, bilo je kasno! Ostalo nam je samo čekati dan kada će umrijeti!

Nastali su dani tuge, plača, kako za njegove roditelje i rođake, tako i za mene, jer moj muž je doista bio dobar čovjek.

Uskoro je umro: tumor je uzeo još jedan mladi život, prekinuo jednu ljubav, roditelje bacio u tugu dok su živi.

Dva mjeseca poslije sahrane izrazila sam želju da se vratim svojim roditeljima u Kalesiju. Iako nisam bila vjenčana, muževljevi roditelji su me zaustavljali da ostanem živjeti s njima, ali sam ipak odlučila ići svojim roditeljima, jer su i oni živjeli sami u kući. Imam još samo sestru koja je udana u Zagreb i nije došla u Kalesiju posljednjih deset godina. Razlog sestrinog nedolaženja je babina ljutnja zbog udaje za Srbina iz Tuzle, i to neposredno poslije prljavoga i teškog rata.

Trebala sam mojim roditeljima. Majka je već nekoliko godina bila prilično boležljiva i često se žalila na bolove u kostima. Njena bolest mogla se i vidjeti: bila je žuta, mršava, mrzovoljna, nervozna. Babo je bio u mirovini, dosta dobroga zdravlja, ali se mnogo sekirao zbog mame, jer nije imao novaca voditi je u neku bolju bolnicu koja liječi kostobolju.

Nije dugo potrajalo do početka teških bolova u majčinim kostima. Pregledi i opet dijagnoza: tumor kostiju! Poslije dvadeset dana i mama je zaspala vječni san. Ona se oslobodila bolova i ostalih životnih problema, a babo i ja smo ostali boriti se za život.

Poslije sahrane, babo je samo ponavljao:

- Ja više nemam ni snage ni volje živjeti.

Nisam te riječi ozbiljno shvatila, jer sam bila zaočupljena bolom za majkom i mužem. Počeo me mučiti krvni pritisak, penjao se do kritične visine. Morala sam svakog dana ići u lokalnu ambulantu, na kontrolu, sve dok mi nije puklo slijepo crijevo. Hitna me odvezla u gradsku bolnicu u Tuzli. Odmah je izvršena operacija, a spašena sam teškom mukom.

Poslije sedam dana otpuštena sam iz bolnice. Bolova je još uvijek bilo, ali su nastali problemi s babom: on je, naime, i dalje samo ponavljao:

- Ja više nemam ni snage ni volje živjeti.

Tako svanu i moje drugo jutro u kući nakon izlaska iz bolnice. Napravila sam kavu i zovem babu iz njegove spavaće sobe. Nitko se ne javlja. Ustala sam i pokucala, nitko se ne javlja. Otvorila sam, ali babe nema. Mislila sam da je negdje izašao, iako u jutarnjim satima nije imao običaj ići bilo kuda. Podne, babe nema, večer, nema ga, kasno u noć, a njega opet nema. I tako dva dana.

Obavijestila sam policiju i tek tu su za mene nastali problemi. Pet dana su me vodili na saslušanja u svezi s babinim nestankom, preko noći su čuvali kuću, poslali mi socijalnog radnika kako bi mi pomogao i usput me ispitao znam li stvarno što bi s mojim babom.

Babo se nije vraćao, nikakav trag nije ostavio i, evo, dva mjeseca poslije još nema ni traga ni glasa o njemu.

U međuvremenu mi je od sekirancije pukla žuč i opet u bolnicu, i opet operacija, i opet život ostao, kako narod kaže, k'o o koncu.

Moje se misli prosule po cijeloj kući i nikako ih ne mogu sabrati, skupiti i izvesti zaključak: zašto je to tako, zašto se i ja malo ne odmorim, dođem sebi, dobijem komadić sreće?! Ako mi uopće pripada u mojim narednim danima...

Nosim svoj križ

*R*ođena sam u jednom malom selu koje se nalazi između, ili bolje reći, na granici općina Kreševo i Fojnica.

U priči koju ću sada ispričati nije bitno ime moga sela, niti moje ime; bitni su uvjeti življenja u tom vremenu, kao i moja sudbina i sudbina mnogih sličnih žena i ljudi.

Rođena sam 1948. godine. U cijelom selu ljudi su teško živjeli. Živjelo se samo od zemljoradnje i stočarstva. Moj otac je tek 1955. godine počeo raditi u, kako se to tada zvalo, državnom poslu, i to u rudniku uglja u Brezi. Tad nas je u kući već bilo osmoro; tolika usta, a za rad samo mama i tata. Kako je mama trebala i morala puno raditi, tako je i nas djecu tjerala da radimo. Selo k'o selo, uvijek je bilo nekakva posla, mogli smo odmoriti jedino zimi. Što se toliko radilo? Štala, stoka, njive,

usjevi, kuća, ručno pranje odjeće, skupljanje đubriva po seoskom putu, donošenje lišća pod stoku, branje mlade paprati za svinje...

Kada smo malo odrasli, svakog smo ljeta išli brati maline, jagode, borovnice i gljive. Prodavali smo ih na pijaci u Fojnici ili u Kiseljaku. Za dobiveni novac mama je kupovala stvari potrebne za kuću ili odjeću za nas, djecu.

Jedva sam čekala da dođe nedjelja i da se malo odmorim. Čini mi se kako je sestri i meni bilo puno teže nego braći; oni su se mogli odmoriti makar poslije jela, a sestra i ja smo morale prati posuđe, pripremati sljedeće jelo, plesti, presti i uvijek tako - nikada slobodna dana!

Završila sam samo četiri razreda osnovne škole, kao i sestra, a braća su išla dalje u školu. Tada se razmišljalo: ženska djeca ne trebaju ići više od četiri razreda, neka znaju čitati i pisati, to je dosta. Ionako će se udati i otići iz kuće. I ja sam bila žrtva takvog razmišljanja.

Ispod naše kuće tekao je potok. Tekle su i godine i ja sam postala djevojka. Bože moj, nisam bila nešto posebno lijepa, odjeća nikakva, iz siromašne porodice sam. Sve me to nerviralo i navodilo na pitanja: zašto je sve to tako, zašto nije kao kod nekih djevojaka, koje imaju bolju odjeću, bolje momke i, činilo mi se, sve bolje?!

Ured za rad iz Visokog tražio je 80 radnica za rad u Njemačkoj. Prijavila sam se i imala sreće: primljena sam! Nitko nije bio sretniji od mene! Mislila sam kako ću odlaskom u Njemačku riješiti sve životne probleme.

U dvadesetprvoj godini života, a to je bilo 1969., odlazim u Heidenheim kod Stuttgarta, na rad u tvornicu sijalica. Materijalno stanje sam uskoro riješila, sada je prioritet bio lijep i pametan momak. Godine prolaze, treba zasnovati brak. Upoznavala sam i počinjala se zabavljati sa nekoliko njih, ali nije bilo onoga pravoga.

Nastala mi je dvadesetsedma godina, a ja neudana. Počela me hvatati panika. I, jedne proljetne večeri sam ga ugledala i odmah pomislila da je to onaj pravi. Sreli smo se u jednom restoranu i tako je to počelo.

Njegova pojava me opila; bila sam gotova, zaljubljena do ušiju. Primijetila sam kako voli čašicu, ali to mi tada nije smetalo. Ne bi ni kasnije, da me u pijanom stanju nije tukao do iznemoglosti.

Rekoh da mi kod njega ništa nije smetalo. Vjenčali smo se i počeli živjeti u unajmljenom stanu. To je sada u Schwebisch Gmundu, kamo sam u međuvremenu preselila. Bože, lijepo k'o lijepo, volim ga, ostvario mi se san da živim s voljenom osobom, da se rodi potomstvo i oduži dug i Bogu i ljudima.

U početku je moj dragi izbjegavao alkohol i bio nježan onoliko koliko je znao i umio. Ipak, davno je rečeno: vuk mijenja dlaku, a ćud nikad!

Tako i moj dragi: naviku za alkoholom, koju je stekao od ranog djetinjstva, nije mogao prikriti ni promijeniti. Svakim danom sve više i više se opijao, a je se nisam ljutila dok me nije počeo tući, prebijati, i nogama i rukama. Trudna sam: moram trpjeti, tepati mu, kupovati piće, hvaliti ga, samo da ga ublažim i ugodim mu, da ne ubije dijete u meni.

U travnju 1976. rodila sam sina Tomu. Poslije šest mjeseci primijetila sam kako mali Tomo ima zdravstvenih nedostataka. Primljen je u bolnicu, gdje je ostao šest mjeseci. Liječnici su se trudili, ali pomoći nije bilo. Zaključeno je: cerebralna paraliza!

Maloga Tomu je slijedeće godine čuvala i pazila pokojna svekrva u Kablarima kod Karlovca, odakle je i moj muž Dragan. U naredne dvije godine stanje u svezi s Draganovim alkoholom nije se popravljalo, već je postajalo sve teže i teže. Tomu sam vratila iz Juge, te se svakako snalazila i borila u svezi s njegovom bolešću. Dosta mi je bilo boriti se s bolesnim djetetom, a ne još i dobivati batine. Nisam više imala snage ni volje podnositi Dragana, a Tomu mi je Bog dao, njega moram njegovati.

Godine 1980. bježim s Tomom u Jugu, na Stup. Tamo mi je živio jedan brat, koji mi je pomogao kupiti stan u jednoj baraci.

Tomo raste, ali su njegove ruke i noge ukočene, ne može savijati leđa, ne govori, ali ja, kao majka, razumijem njegov govor, njegove krike, njegove znakove.

Od šeste do osme godine života Tomo je proveo u domu za retardiranu djecu na Drinu, Fojnica. Odlazila sam tamo i, koliko sam umjela i mogla, pomagala u njegovanju.

Nekoliko mjeseci nakon mog odlaska iz Njemačke, došla je vijest da je Dragan poginuo. Napio se, pao u jark i, prema izjavama svjedoka, poslije nekoliko minuta ustao, izišao iz jarka i legao na travu. Od prisutnih je zatražio da ga voze u bolnicu, gdje je poslije petnaest minuta i umro. Bila sam na sahrani koja je obavljena u njegovim Kablarima kod Karlovca.

Na Stupu sam upoznala jednoga raspuštenca, kako ovdje zovu razvedenog čovjeka. Dobro mi se predstavio, a oni što su ga meni hvalili, nisu spominjali taj prokleti alkohol. I opet sam naletjela: činilo mi se da nije puno pio, ali, u stvarnosti, nije pio samo kada nije imao novca.

Udala sam se za toga raspuštenca. Imao je on i nekih dobrih osobina: volio je raditi i bio je pažljiv prema Tomici pa je čak insistirao da ga iz Fojnice dovedemo kući. Poslušala sam ga i doista je bio pažljiv i nježan prema bolesnom Tomi. Ustvari, i muž je bio bolestan: slabo srce, jetra i što još ne.

Kupili smo jednu staru kuću u Lepenici, te na tom mjestu napravili prilično lijepu kuću. Muž je bio dobar kad nije imao novaca, a kada ih se dočepa, tad je kockao, pio i lumpovao sve dok novca ne nestane. Kad takav dođe kući, htio je vikati, psovati i maltretirati me na sto načina.

Dobila smo sina. Porod je bio prijevremeni, nakon samo šest mjeseci trudnoće; tako je mali Mladen odmah poslije poroda dobio žuticu. Četvrtog dana nakon poroda je umro.

Siječanj 2004. Odlučili smo da toga dana koljemo svinju koja je imala oko stotinu kilograma. Pozvali smo susjeda da nam je pomogne zaklati, a muž će kasnije ostale poslove uraditi sam. Muž je svinji zario nož u vrat

i odmah potom i on je pao na svinju. Poslije par minuta bio je mrtav. Sahranila sam ga u seoskom groblju.

Od saznanja za bolest moga sina pa do danas, tražila sam i tražim mu lijeka. Rekli su mi da ga nema, ali im ja, kao majka, ne vjerujem, ja se nadam da ga ipak ima. Tako, u toj želji da moj Tomo ozdravi, pokušavala sam, slušala prevarante, nadala se i potrošila mnoge novce koje sam zaradila ili dobila od dobrih ljudi. Teško je jednoj majci povjerovati da za njenog sina nema lijeka; još i danas u dubokoj podsvijesti imam nadu kako taj čudotvorni lijek postoji.

Što se tiče novca i neke normalne životne egzistencije, prostirem se koliko mogu. Imam, naime, malo mirovine i nešto pomoći za Tomicu, kao i pomoć moje rodbine.

Život teče, a sa životom tečemo Tomo i ja, starimo, mijenjamo se. Tomi je nastala 35 godina, a ja imam 63. Moje zdravlje je narušeno, a moj Tomo sve teži. Boljela me kičma, ne mogu se sagnuti niti dignuti, a Tomu dignem s kreveta u invalidska kolica, vozam ga po cesti i opet vratim u krevet, kupam ga, hranim. Rekoh da ne mrda udovima. Pitam se, a i poznanici pitaju: otkud mi ta snaga?

Dobri ljudi, ja tu snagu crpim iz vjere, iz ljubavi prema mome Tomi. On mi je sve na ovom svijetu i dok budem mogla mrdati, ne dam ga od sebe.

Jednom davno pokojna mama mi je prigovorila: zašto ne dam Tomu u bolnicu-dom? Poslije toga sam se naljutila na mamu, to je za mene bila smrtna uvreda.

Kada dižem Tomu, iz bilo kojih razloga, ja zamišljam Isusa kako je nosio teški križ, kojim je svijet otkupio.

Uvijek molim Boga za zdravlje i snagu, da svoj križ mogu nositi do kraja, i zahvaljujem Bogu za tu snagu koju dobivam svakog dana. Bože, hvala Ti...

Nikad ne reci nikad

*W*egdje u proljeće 1966. godine, nakon što su se snjegovi otopili, a vrijeme otoplilo i osušilo zemlju, u kontrolu učiteljskog rada mi je, po već ustaljenom običaju, došao direktor osmogodišnje škole Kreševo. U sastavu te škole bila je i područna škola u Pirinu u kojoj sam tada radio. Direktor se zvao Boško Đurović, porijeklom iz Crne Gore. Pošto je pregledao školske dokumente i uvjerio se u podnošljivo stanje školske zgrade i uvjeta koji su u njoj vladali, sjeli smo ispred škole i uz mezu razvezali priču o stanju i problemima u našem obrazovanju, o malim plaćama učitelja i nastavnika te o teškoćama života na selu.

Direktor Boško, kao što i priliči čovjeku njegovog položaja, najavljuvao je bolje dane za školstvo i poboljšanje uvjeta života i rada seoskih učitelja.

Na kraju posjeta, po već ustaljenom redu i običaju, ispratio sam ga oko kilometar od sela. Usput smo

pričali o raznim stvarima, manje o školi, a više o našim obiteljskim situacijama i problemima. Direktor mi je u jednom trenutku, gotovo u povjerenju, rekao kako je poručio novi "kadet". S oduševljenjem je opisivao kako auto izgleda, napominjući da će ga svojom i ženinom zaradom bez problema moći otplatiti, dodajući i kako će mu ostati dovoljno novca za pristojan život.

Pažljivo sam pratio njegovu priču i hvalisanje novim autom te lagodnim direktorskim životom. Kad je završio, rekao sam kako i ja maštam o kupnji nekakvog auta pa makar to bio i "fiću", jer bih tako skratio put od sela do grada i približio se ljudima u čaršiji. Odmah sam se prisjetio kredita koje sam podigao za kupovinu kućnih stvari te zbog skorog rođenja drugog sina i brzo zašutio. Direktor Boško je primijetio da sam u pola riječi prekinuo priču o autu i nekako sažaljivo pridodao:

- Bogumi, Staniću, ti nikad nećeš moći kupiti auto, slabi su ti izgledi!

Pogodila me i uvrijedila ta njegova opaska o nikakvim izgledima da ću moći ikada kupiti običnog "fiću". On je, zahvaljujući direktorskoj plaći, naručio novi uvozni "opel kadet", a ja sa svojom nemam nikakvih izgleda kupiti barem dva-tri puta jeftinije domaće auto.

No, i uz povrijeđenu sujetu, znao sam da je on tada bio u pravu. To me, međutim, nije spriječilo da samom

sebi kažem da ću učiniti sve kako bih izašao iz ove beznadne situacije te svojoj obitelji i sebi stvorio bolje uvjete života. Pa valjda će jednom doći dan kada ću i ja sjesti za upravljač vlastitog auta i voziti suprugu i djecu asfalt-nim cestama i makadamima, a ne ići uvijek pješice!

Nisu prošle ni četiri godine od tog lijepog proljetnog dana, a ja sam iz Njemačke u Kreševo dovezao novi "kadet luksuz sport-kupe". I, vidi slučajnosti, nakon par dana susreo sam mog bivšeg direktora Boška Đurovića! Srdačno sam ga pozdravio, malo smo popričali, a na kraju sam mu pokazao moje novo auto. S čuđenjem je upitao:

-Boguti, je li to tvoje auto?

Podsjetio sam direktora na onaj susret u Pirinu, ali on se ničega nije sjećao.

Godinu dana nakon susreta u Pirinu, Boško je otišao u Sarajevo, predavati u jednoj gimnaziji, a ja sam poslije tri godine otišao na privremeni rad u Njemačku. I evo, četiri godine kasnije situacija se izmijenila: moje auto novo i kupe, a u Boška već star i klasik! "Nikakve izgledne" sam, kako vlastitom voljom i upornošću, tako i uz pomoć supruge, pretvorio u realne i ostvario želju voziti novo auto, kao što ga voze direktori škola i drugi ugledni i bogati građani. Meni je u tome pomogao rad i odricanje u Njemačkoj.

Direktoru Bošku nisam odgovorio načinom kojim je on omalovažavao moju želju da imam makar običnog "fiću". U sebi sam ponavljao staru i od mudrih ljudi smišljenu izreku: Nikad ne reci nikad. Jer čovjek nikad, ma kakvu školu ili položaj imao, ne može znati što sve svojim radom i upornošću može postići drugi čovjek.

Dvadeset godina poslije toga vozio sam auta o kojima sam maštao dok sam bio u Njemačkoj, "mercedes" i BMW. Zahvaljujući bajci u koju sam uplovio, danas vozim još ljepša i bolja auta. Život je svačiji, život nudi svakome, treba samo vidjeti i uzeti.

Buda je rekao: "Ja sam se probudio." Probudi se i ti!

Do Bleiburga i nazad

U Rauševcu, župa Brestovsko, tihim, mirnim, umirovljeničkim životom, kao tihi povjetarac koji se pojavljuje u večernjim satima, živi Jozo Dilber. Osamdeset četiri godine Jozu nisu uspjele svladati i oboriti; dapače, Jozo nema mira, stalno nešto raduška i pomaže svojoj ženi Luci i sinu Nikoli. Imao je Jozo prilično dinamičan život: putovalo se u inozemstvo, radilo svugdje i svašta. Jozo je sve to skoro zaboravio, ali svoj put do Bleiburga i nazad, kad mu je bilo svega sedamnaest godina, nikako da zaboravi, kao i rafale, koji ga često probude i iz najdubljeg sna.

Rođen je 1928. godine u Rauševcu, a u Brestovskom je završio četiri razreda osnovne škole, što se tada smatralo dovoljnim, jer ni u dvanaest kilometara udaljenom Kiseljaku nije bilo osmogodišnje škole. Živjelo se siromašno pa je rijetko završavao više od ta četiri

razreda. Jozo je, kao i većina seoskih dječaka i mladića, pomagao ocu oko uzgoja stoke i obrade zemljišta.

Drugi svjetski rat započeo je kada je Jozo imao tri-naest godina. Mnoge vojske su nailazile kroz Brestovsko; neke su samo prolazile, neke dijelile cigarete i čokolade, a neke su i pucale. Jozo je bezbrižno čuvao ovce, igrao se s vršnjacima i tek maštao o pušci ili pištolju i o tome kako će jednog dana i on postati vojnik. Rat je bjesnio u Europi, a Jozo nije imao pojma ni zašto se ratuje ni kakav je konačni cilj rata.

Kada mu je nastala sedamnaesta godina, kojekakvi ljudi počeli su dolaziti i pitati za njega. Otac je Jozi objasnio što treba raditi kada se netko pojavi u blizini njihove kuće u Rauševcu:

- Sine, kad ugledaš nekog nepoznatog kako ide našoj kući, bježi u kuću i uvuci se u onaj rov ispod poda.

Tako je Jozo nekoliko puta i uradio, uspjevši se spasiti odvođenja u vojsku i rat. Rat ga, međutim, nije mimoišao, makar je bio mlad i nezreo pojmiti zašto se luduje, ubija, otima tuđe...

Daljnji tijek zbivanja, odnosno Jozin put do Bleiburga i kako je to sve doživio i vidio, ispričat će nam sam Jozo.

U veljači 1945. dobio sam poziv da pristupim u domobranske postrojbe, tada regularnu, redovitu vojsku

Nezavisne države Hrvatske. U pozivu je pisalo da se trebam javiti na mobilizacijsko mjesto u Visokom.

Istog dana je nas nekoliko stotina omladinaca u Visokom sjelo na vlak i pravac Novska u Hrvatskoj. Vlak je jurio, a mi mladi, neiskusni, bez ikakvih znanja o bilo čemu, fizički smo bili u vlaku, a mislima kod naših kuća.

Dok smo mi tako tonuli u razmišljanja i snove, partizani su postavili minu na pruzi u Novskoj. Vlak je ulazio u stanicu i aktivirao minu koja je raznijela prva dva vagona. Ja sam bio u jednom vagonu pri kraju kompozicije, tako da mi nije bilo ništa, kao ni mojim poznanicima. Ubrzo su odnekud došli ustaše te nas pokupili i ukrcali na vlak za Jasenovac, odakle su nas prebacili u Sunju kod Siska. Tu smo ostali tri mjeseca učeći vojne vještine i slušajući političku nastavu. Moralo se mnogo učiti i raditi, pa su mnogi pokušavali pobjeći, ali su skoro svi uhvaćeni i primjereno kažnjeni.

Nakon što smo završili kratku obuku i shvatili našu buduću ulogu i zadatke, krenuli smo pješice u Austriju, odakle ćemo prijeći u Italiju i otuda napasti partizane i osloboditi Hrvatsku od socijalizma. Tako nam je barem kazano.

Za nekoliko dana stigli smo do Savskog Marofa, gdje smo se dobro odmorili i nahranili, a ja sam sreo i mnogo poznanika iz Kiseljaka i Kreševa, među ostalima i svog strica Ivu Blaškića.

Uskoro smo krenuli dalje, na dugi, teški i iscrpljujući put, pravac Zidani Most – Celje. Logistika sve lošija, hrane sve manje, odjeća nikakva, a partizani skoro svakog dana sustižu i napadaju. Tko je poginuo ili ranjen, ostajao bi na tom mjestu, kao i nemoćni i bolesni.

Nakon dugog i iscrpljujućeg marša, stigli smo u Zidani Most. Bože moj, tu se desilo silno krvoproliće! Zidani Most se nalazi između nekoliko brjegovova i kad smo prolazili kroz naselje, zapucalo je sa svih strana, to je bila strahota! Poginulo je toliko vojnika, žena i djece da se teško prolazilo od njihovih tijela, a morali smo dalje, zapovijed je bila samo dalje. Mrtve smo sklanjali s puta samo kako bi mogla proći zaprežna vozila i poneki stari kamion. Tko je gdje pogođen, ranjen, taj je tu i ostao, a takvih je bilo više od pola od onih koji su bili u koloni koja je išla prema Austriji.

Opći nered zavladao je na putu do Dravograda i Blajburškog polja. Putuje se bez odmora i hrane. Iscrpljenost je tolika da ljudi masovno ostaju pored puta umrijeti. Sjećam se i slučaja kad majka ostavlja svoga trogodišnjeg sina pored puta, ne može dalje s njim, nema snage nositi ga. Poslije tri kilometara snaga joj se vraća, ona odlazi nazad, nalazi svoje dijete i više se ne odvaja od njega. Kasnije ću doznati da se radi o Dragici Puljić iz Deževica, ženi Ivana Puljića zvanog Čajko, pa je čitavog života bila poznatija pod nadimkom Čajkuša.

Umrla je prije nekoliko godina, a tada je prosto dobila nadnaravnu snagu i uspjela doći do Bleiburga, te se kasnije vratiti u svoj selo. Pero, kako se zvalo dijete, odrastao je i proživio život, umrijevši ipak prije majke.

Dvanaestog svibnja 1945. došli smo u Blajburško polje. Kad sam ugledao toliko ljudi, pomislio sam da su tu svi ljudi što ih ima na kugli zemaljskoj. Nepregledno polje puno ljudi, najviše vojnika, a nešto manje žena i djece. Zapovijed je bila da se oružje i sve vojne oznake odlože na već označeno mjesto, što smo i uradili. Smjestili smo se u jednom šumarku uz polje. Gledao sam kako su pojedinci pokušavali bježati u unutrašnjost Austrije ili dalje, ali ih je engleska vojska sprječavala, vraćajući ih u blajburški tor.

Naši najviši časnici otišli su na pregovore s partizanskom komandom, a vratili su se s viješću da sve ljude treba vratiti kućama te da smo dužni javiti se odmah po povratku svatko u svoju općinu. Rečeno je da se odmah oforme kolone i krene nazad, što je i urađeno, pa su svi koji su bili u postrojbi kojoj sam i ja pripadao skupa krenuli nazad. Ne bih ovdje pričao o onome što nisam vidio, nego o mojoj postrojbi i njenom povratku.

U povratku su nas sve do Zagreba na konjima pratili partizanski sprovodnici. Put je trajao oko dvadeset dana i bio prava kalvarija, veća od puta ka Bleiburgu. Tko bi izostajao zbog iscrpljenosti ili bilo kakvog drugog

razloga, bio bi ubijen, tko je izašao iz kolone uzeti hranu od žena koje su u nekim mjestima nudile kruh, također je bio ubijen; obuća se istrošila, odjeća poderala, snage nestalo, treba nazad, a kako?

U mislima sam proklinjao sve one koji su bili krivi za ovo, za nas, dječake koji još ne znamo ni što je život, a kamoli da znamo što su političke ili vjerske ideologije. Osim svega, mi nismo bili ni najmanje krivi za bilo što, no sve je to bilo uzalud.

I dođosmo u Zagreb, u logor Prečko. Sretni dođosmo, jer ih je tisuće i tisuće ostalo uz put ili na Blajburškom polju, oni ne dođoše nikad! U Prečkom smo bili petnaestak dana. Nahranili su nas i vratili u život, dali nam partizanske kape i ostalu neophodnu odjeću, slušali smo političku nastavu, a oni su od nas uzimali podatke, tko smo i što smo.

Od nas je oformljen radni bataljun, a jednog jutra nas ukrcaše u vlak i pravac Karlovac. U Karlovcu smo bili deset dana, a potom pješice u Dugu Resu. U Dugoj Resi smo bili pet-šest dana. Loš smještaj i slaba hrana, a onda nas, hvala Bogu, vratiše u Karlovac, gdje je bilo puno bolje, ali ni tu ne ostadosmo dugo.

Radni bataljun ukrcaše u vlak i poslaše nas u Beograd, odnosno Zemun, jer je bio srušen most te vlak nije mogao dalje. U Zemunu nas postrojiše i uputiše pješice do Beograda. Idući tako put Beograda, doživljavali smo

velika poniženja, a mnogi su i batina dobili. Narod koji nas je sustizao i mimoilazio, psovao je, vrijeđao, tukao i što sve nije izvodio s nama pa samo samima sebi sličili na robove.

U Beogradu su izdvojili radnu četvu u kojoj sam bio, ukrkali nas u vlak i uputili u Negotin. Tamo smo imali dobar smještaj i hranu, a radili smo na poljoprivrednim dobrima, pomažući u obradi zemlje i berbi usjeva. Tako se već moglo disati i živjeti.

Krajem listopada 1945. godine Tito je proglasio amnestiju za sve ratne zarobljenike. Moja radna četa dobila je zeleno svjetlo da je slobodna i da svatko može ići svojoj kući. Bože dragi, kako iz Negotina do Kiseljaka kad nitko nema ni prebijene pare?! Ukrcavali smo se u teretne vagona ili vagona za stoku i tako sve do Bosanskog Broda. Jedan kolega je obolio od malarije pa je morao je ostati u Beogradu u bolnici, a mi smo otišli dalje. U Bosanskom Brodu smo se ukrkali u našeg "ćiru" i sretno stigli do Visokog. Sa mnom su u vlaku bili i Ivo Marjanović te Niko Tolo s Bukve kod Kreševa, Pero Šimić iz Mratinića kod Kreševa, Pero Antunović, Anto Dilber i Marijan Franić s Brestovskog, te Ramiz Babaluk iz Gomionice kod Kiseljaka.

U Visoko smo doputovali noću i, vidi bruke, nikako nismo mogli odrediti u kojem pravcu se nalazi Kiseljak, iako je to naš zavičaj, iako je udaljen svega dvanaest

kilometara! Naravno da su nam ljudi rekli kuda da ide-
mo pa smo se uputili u svoja sela. Upozoreni smo od
Visočana da su nekoliko dana prije našim krajem prošli
četnici i napravili zlodjela.

Kad smo se približavali Brestovskom, zapjevali smo
pjesmu i tonove zalijevali suzama radosnicama. Rasta-
nak od "ratnih" drugova bio je tužan. Stigao sam kući u
ranu zoru i pokucao na vrata. Čuo sam mamin glas,
pitala je tko je. Tek nakon nekoliko minuta otvorila je
vrata i pozvala tatu da izađe iz rova u kome sam se i ja
nekada sakrivao.

Sreća i radost vidjela se na njihovim licima, njihov
sin jedinac došao je poslije osam mjeseci putovanja po
ratnim stazama, a još nije navršio ni osamnaest godina.
Ta put, taj ratni marš, postavljao mi je stotine pitanja:
Zašto, zašto, zašto?

Odgovora nemam ni u svojoj osamdeset četvrtoj
godini.

Dvoslika

*P*lovidli smo jahtom od Hvara prema Splitu vraćajući se s petnaestodnevne plovidbe južnim dijelom Jadrana. Dok si dlanom o dlan, godišnji odmor je prohujao. Sve što je lijepo, kratko traje, kaže stara narodna izreka.

Prošli smo splitska vrata pa netko predloži da svratimo u Milnu, gradić na Braču, i tu jedemo, a da pred mrak uplovimo u splitsku marinu. Rečeno, učinjeno. Dok su kapetan Svjetlan i mornari, svi ostali članovi obitelji sposobni dodavati užad, vezali jahtu u marini, ja sam ležao na palubi i promatrao plavo nebo.

Gledao sam mjesec, bio je gotovo pun. Ne znam zašto, ali sam ga dugo promatrao. U jednom trenutku ugledah dva mjeseca, jedan pored drugoga. Mislio sam da je optička varka pa sam pokušao raspoznati koji je pravi, ali su bili potpuno isti. Pozvali su me na jelo pa napustih promatranje mjeseca i njegovog brata.

Dvadesetak dana kasnije, dok sam ujutro bio u kupatilu, u ogledalu ugledah dvije svoje glave. Nisam se prepaio, ali sam se iznenadio, osobito što se nisam sjetio dvostrukog mjeseca. Trajalo je kratko pa sam uskoro zaboravio dvije glave u ogledalu i dva mjeseca iz Milne.

Studen 1999. godine, tog dana je padala jaka kiša. U 11 sati trebao sam biti na sastanku u Sarajevu pa sam samo kratko svratio u ured u Kiseljaku i uskoro produžio dalje. Nakon nekoliko kilometara vožnje, pred očima mi se pojaviše dvije ceste. Stao sam vidjeti što se to sa mnom zbiva, tko se to tako neozbiljno šali. Opet sam pokušao voziti i opet su se pojavile dvije ceste pa se nikako nisam uspijevao orijentirati u vožnji. Kiša nije prestajala padati. Na Ilidžu sam, polagano i s mnogo muke, došao tek oko dvanaest sati. Ostavio sam auto, pozvao taksi i rekao vozaču da vozi u bolnicu Koševo.

Plakao sam kao dijete. Preko reda su me odveli kod direktorice Očne klinike, poznate liječnice specijalistice Ljilje Heiberger. Pregledu je pristupila veoma ozbiljno i pažljivo, uradivši odmah brojne nalaze, snimke glave, očiju, krvi i svega što je trebalo. Nalazi su nekoliko sati kasnije bili gotovi pa me je doktorica Heiberger pozvala u svoj kabinet.

Sjeo sam tužan i utučen, očekujući utješne riječi za moju dvosliku koja nikako da nestane. Doktorica je još jednom pogledala nalaze, ustala i polagano mi prišla, zagrlila me i tihim glasom rekla:

- Tvoj očni mišić koji drži oko obolio je, ti imaš tumor! – rekla je suosjećajno, dodavši kako što prije moram u Split, gdje ću napraviti magnetnu rezonancu radi lakše operacije koju treba uraditi ovdje, kod nje, ili u nekoj drugoj dobroj bolnici.

U međuvremenu je došao moj radnik, vozač, koji me odvezao kući u Kreševo. Do kuće nisam progovorio nijednu jedinu riječ, a po dolasku sam sve ispričao svojoj ženi, nakon čega smo o svemu što se desilo telefonom obavijestili i sinove. Svi su tvrdili da to nije to. Šutio sam, ne komentirajući ništa, tek ponavljajući u sebi "dabogda se vi sjetili!"

Rano ujutro vozač me je odvezao u Split, a kad sam došao, bio sam prvi na redu za magnetnu rezonancu. Liječnik je obavio što je trebalo, kazavši mi da po nalaze dođem u 14 sati.

U čekaonici sam se pojavio i nešto ranije, tužan i nikakav, nervozno čekajući da me prozovu. Moj strah i nervozu odavale su suze. Uskoro se liječnik pojavi na vratima ordinacije, prozva moje ime i priopći mi da su nalazi dobri i da ne postoji nikakav tumor.

Iz mene je počela teći čitava rijeka psovki upućenih doktorici Ljilji i njenim nalazima, u čemu mi je pomogao i sam liječnik, koji nije štedio kritike na račun njezine liječničke etike. Znam da time ništa nisam postigao, ali mi je tog trenutka tako bilo lakše. Uslijedilo je bezbroj pitanja, a sva su se svodila na jedno: je li

moguće da se ljude tako jednostavno prestraši pogrešnim informacijama?! Kao da je u pitanju neka najbezazlenija pojava, a ne jedna tako strašna dijagnoza! Zahvaljivao sam Bogu da to nije bila istina.

Po povratku u Sarajevo dobio sam lijekove koji su mi donekle smanjili probleme dvoslike, ali je nisu eliminirali. Problem je bio na lijevom oku: kugla lijevog oka je padala dolje, a zjenica tog oka unosila je drugu sliku, te se tako u mozgu formirala dvoslika.

Dosjetio sam se da tijekom vožnje i gledanja TV-a zatvaram lijevo oko, izbjegavajući tako dvosliku.

Nisam mirovao u traženju lijeka za oboljelo oko. Obišao sam sve čuvene očne klinike u bivšoj Jugoslaviji, bio čak i kod poznatog ruskog očnog liječnika Bjelova. I on mi je, kao i svi ostali u mome petogodišnjem traženju lijeka, rekao da nisam njegov slučaj. Znam da nećete povjerovati da sam za pet godina uradio oko četiri stotine nalaza. Svaki liječnik traži druge nalaze, nove, ili da se ponovo troši. Čak sam plaćao ogromne sume novca samo da me pregleda "specijalist" taj i taj.

I tako, od očnog liječnika do neurologa, i opet, i opet, i tako pet godina, sve do 2005. godine. Dvije godine sam na lijevom oku nosio flaster. Za moj problem znali su skoro svi ljudi Fojnice, Kiseljaka, Kreševa pa i šire.

Tako jednog dana odoh jednom liječniku u Kreševu, ne zbog oka, nego zbog nekog drugog zdravstvenog problema.

- Jesi li riješio problem oka, kako je sad? – upita me odmah.

- Isto, moj doktore! - odgovorio sam dosta nervozno.

- Staniću, ako me nećeš "provaliti" kod svijeta, ja imam jednu sugestiju da probaš, odnosno da odeš kod čovjeka koji je izliječio moga kolegu od jedne druge teške bolesti – započne liječnik.

Još jednom je zamolio za anonimnost i izustio ime i adresu travara Radeta Marušića, kazavši mi kako ga u Mostaru poznaje svaki odrasli mještanin.

Sutradan sam već u deset sati bio na Bijelom Brijegu kod travara, fizioterapeuta i astronoma, kako se predstavi Rade, čovjek sedamdesetih godina, vitalan, pokretan, pričljiv, šarmantan...

Čekao sam na red sa desetak drugih pacijenata. Rade svakoga pred svima pita što mu je, a kad je red došao i na mene, zamolim ga da razgovaramo u njegovoj ordinaciji, no on inzistira da to bude javno i da svi čuju. Tako on radi.

Poslije nekoliko mojih rečenica kojima sam mu pokušao objasniti kako mi se sve to desilo, Rade me prekide i reče kako zna što mi je. Načas sam pomislio da je lud ili šarlatan, i to teži slučaj, ali sam tu, kod njega, morao slušati. Želio sam mu pokazati stotine nalaza, no on mi drsko odbrusi da te nalaze popišam kad od njih nije bilo nikakve koristi.

Rade započe priču, više se obraćajući onima koji su još čekali red, nego meni:

- Ovdje su u pitanju hipofiza i štitnjača; ako me budeš slušao, za dva mjeseca ćeš skinuti flaster i nećeš izgledati kao jednooki Džek.

Za nekoliko minuta je napisao upute kako pripravljati i piti čajeve koje je prepisao i što obvezno jesti. Upitao sam ga za cijenu pregleda:

- Pregled je besplatan, a čajevi trideset maraka – rekao je ljubaznim glasom. "Na kavu" nije htio ništa. Na upit kada da dođem na kontrolu, neljubazno je odbrušio:

- Nemoj bez veze trošiti novac i dolaziti, ti ćeš za dva mjeseca baciti flaster i oko će biti kao novo.

U tom trenutku mu nisam vjerovao ni riječi, ali sam flaster bacio nakon već mjesec i pol!

Naravno da sam navratio kod travara, moga spasitelja, oca za oko, i zahvalio se da se za njegov uspjeh čuje do Nebesa. Navratio sam i kod kreševskog liječnika kako bih i njemu zahvalio i potvrdio mu umijeće travara Radeta Marušića.

Otada je, evo, prošlo sedam godina, oko ne pada i nema dvoslike, a flaster je davno istrunuo na nekom smetlištu.

Sudbina se otela kontroli

*L*istopad je u mom naselju Dolac Malta obojio drveće i travu u žuto i smeđe. Lišće je svakim danom sve više i više prekrivalo ulice i travnjake. Bili su sunčani i topli dani. Mama mi je svakodnevno dozvoljavala da se igram s prijateljicama. Tih dana smo se najviše igrali lišćem, prikupljajući ga, valjajući i ležeći po njemu. Starije prijateljice maštale su o tome da s njima u lišću leže i muškarci te da se skrivaju između drveća i kriomice ljube. Ja nisam znala što je to. Meni je tek sedam godina, tek ću narasti pa ću sve saznati.

Tako sam se i toga dana s prijateljicom skrila u lišće i smijemo se, kad iz našeg stana jedna susjeda zove da brzo dođem gore. Otrčala sam ne znajući što se događa.

Moja majka je ležala mrtva na kauču u dnevnom boravku. Nekoliko minuta kasnije stigao je liječnik, no mogao je samo konstatirati smrt. Srčana kap.

Tog trena je nestalo osmjeha i sreće u mome životu, prestale su sve moje igre, radosti i bezbrižni dani, a počeli problemi. Poslije nepuna dva mjeseca, otac sebi dovodi novu ženu, a meni i bratu maćehu, i to ženu koja ima dva mala sina i propali brak. Tako smo se u prilično malom stanu našli moj otac, maćeha, njena dva sina, brat i ja. Od prvoga dana maćeha nije voljela ni brata ni mene. Trebala joj je samo sitnica, na primjer kad ne želim jesti neko jelo, pa da me optuži ocu. Njemu je naredila da me u takvim situacijama mora istući, a isto je vrijedilo i za brata. Nakon nekog vremena i ona nas je počela tući, i to za svaku sitnicu. Bratu je bilo lakše: bio je tri godine stariji od mene pa ga nakon nekoliko godina više nije smjela tući.

Došla je 1992. i rat je počeo odnositi živote, a donositi bijedu i glad, ometati odlazak u školu, prekidati normalne tokove života.

Pohađala sam treći razred kad je maćeha rodila još jednog brata. Rat je bjesnio, pokazujući sve svoje užase. Bjesnila je i maćeha sa svim svojim poganim hirovima, a otac je šutio kao da je nijem, ni ne pokušavajući joj se suprotstaviti i zaštititi svoju djecu. To su za mene i brata bile teške godine. Rat prođe, ali za brata i mene još dugo nije prošao.

Ne znam u kojem razredu sam bila, sedmom ili osmom, kad se jednog dana za ručak, pored ostalog, našlo

i neko meso. Meso nikad nisam voljela, a tog dana mi je još imalo i nekakav čudan miris. Odbila sam jesti, jer mi se od tog mirisa povraćalo. Šutjela sam i nisam tražila ništa drugo. Maćeha je skočila, uzela kaiš iz tatinih hlača i počela me nemilosrdno tući po cijelom tijelu. Brat to nije mogao gledati pa je skočio i bacio se na maćehu, koju je toliko istukao da je sva bila u modricama. Otac nije smio ni gledati, a kamo li reagirati.

Brat je odmah odselio u stan na Dobrinji koji smo dobili na ime majke. Ostala sam kod oca do kraja osmog

razreda i poslije toga sam odlučila: odseliti kod brata ili se odmah udati, ako me netko zaprosi. Završila sam, naime, osmi razred i zamišljala se zreloom i vrlo pametnom.

Raspust je, srpanj mjesec, dani prekrasni, kao stvoreni za izlet na planinu ili na more. Nemam novaca za more, ali imam za višednevni izlet na Boračko jezero. Tako smo dogovorile prijateljice i ja, i krenule autostopom do Konjica, odnosno do Boračkog jezera.

Stigle smo za nekoliko sati i odmah u jezero, u kafić, u šetnju, a poslije se smjestile u šator ferijalnog društva. Od nas četiri ja sam bila najmlađa. One su šarmirale momke, šalile se, a ja sam samo gledala, čudeći se njihovoj slobodi u razgovoru, jer momka nisam imala nikad dotad, samo simpatiju.

Poslije tri dana smo se, pred sami mrak, vratile u Konjic. Ušle smo u jedan kafić, smjestile se za stol i promatrale skupinu momka. I momci su gledali nas, a onda nas još i častili pićem. Nekoliko minuta kasnije prišli su za naš sto i tako smo se zabavljali jedno sat vremena. Nije prošlo mnogo, a jedan od njih je zaželio sjesti kod mene, kazavši bez puno razmišljanja kako me želi upoznati i kako bi volio da budem njegova žena.

Čula sam za ljubav na prvi pogled, ali je nisam doživjela pa nisam znala posljedice takve ljubavi; saznat ću ih, ali će biti kasno.

U mislima mi je maćeha, prosto se ukovala u moju podsvijest; kad mi padne na um, išla bih i u pakao, samo ne njoj.

I kad je dečko još jednom upitao bih li se udala za njega, ja sam pristala i sva zablistala od sreće.

Mirsad, kako se dečko zvao, započeo je svoju priču:

- Imam roditelje i kuću u Konjicu, imam i kuću na Ilidži, i to nedavno kupljenu, pa možemo preseliti tamo. Imam auto i trgovački sam zastupnik jedne sarajevske kompanije.

Priča je bajkovita i istinita, ali Mirsadovo ponašanje nije bilo bajkovito. Uzeo me za ruku i odveo kod njegovih roditelja. Odmah s vrata je povikao:

- Mama, vidi ovu lijepu djevojku, ja se oženio!

Njegovi roditelji odmah su ustali vidjeti i pozdraviti nevjestu. Mirsadov otac odmah je počeo sazivati prijatelje pa je za kratko vrijeme započelo sijelo u čast moga dolaska. Svekrvi sam ispričala sve o sebi:

- Zovem se Jasna Fejzić, iz Sarajeva sam, živim s ocem, maćehom i troje braće. Završila sam osam razreda i, evo, naišla na vašeg sina i odmah se udala. Nikad prije nisam imala momka.

Svekrva me privukla sebi, toplo zagrlila, poljubila i šapnula:

- Ti si Mirsadu treća djevojka koju dovodi, on ti je dobro bezobrazan, nestašan, voli pomalo i popiti i ... One

dvije su otišle poslije nekoliko dana, a što će bit sa tobom, ne znam.

Sijelo je trajalo do jedan sat poslije pola noći. Poslije sijela svekrva me je uzela za ruku i odvela u jednu sobicu, u koju me je zaključala, ne dozvolivši Mirsadu da uđe. Njega je smjestila u drugu prostoriju i održala mu govor:

- Mirsade, ovo je tebi treća djevojka! Čim te upoznaju, bježe od tebe, ne želim da i ova ode! Ako ćeš se uozbiljiti, ja ću Jasnu zadržat, ako ne, neka cura ide svojoj kući!

Mirsad je obećao kako će biti dobar i pažljiv i da neće piti. Izgledalo joj je da se stvarno zaljubio.

Svekrva nam sedam dana nije dozvolila spavati skupa. Kad se uvjerila da me Mirsad zaista želi za ženu, zatvorila nas je u jednu sobu te nam zaželjela dug i dobar brak.

Nekoliko mjeseci kasnije preselili smo na Ilidžu.

I, doista, s Mirsadam nisam imala nikakvih problema sve do rođenja prvog sina Sefera. Naravno da sam poslije poroda, kao i svaka roditeljica, bila bolesna i da sam svoju ljubav uglavnom usmjerila prema djetetu.

Mirsad se osjećao usamljenim te je počeo češće izlaziti i piti. U početku čak ni kad bi popio nije pravio nikakve probleme. Uskoro sam ponovno zatrudnjela, a obveza prema sinu bilo je mnogo, pogotovo što sam bila

mlada i nisam znala gotovo ništa o odgoju djece. Sve je to živciralo i uznemiravalo moga muža.

Nekoliko puta sam čula svekrvu kako upozorava Mirsada na obećanje da će biti dobar, ali što je ona više upozoravala, on se ponašao sve nestašnije i bezobraznije. Poslije rođenja sina Nedžada, moj i Mirsadov odnos postao je nesnosan. Rijetko je i dolazio kući, a još rjeđe ulazio u moju sobu, vidjeti djecu i mene. Svekrva je prijetila da će iz kuće prije istjerati njega nego mene pa neka ide kud hoće, no Mirsad se nije popravljao; naprotiv, postajao je sve gori. Tako me jedne noći prevari, leže pored mene i ja opet ostadoh trudna.

Rodila sam i odgajala kćerku, a kad je navršila dvije godine, shvatila sam kako više ne mogu trpjeti omalovažavanje, podcjenjivanje, psovke i tuču. Svekrva me je pazila, čuvala i pomagala mi koliko je mogla, a svekar je bio miran i tih čovjek koji se nije miješao u naše odnose; tek bi u rijetkim slučajevima naružio Mirsada. Trpjela sam koliko sam mogla, doveo me do ludila, davno bih ja pobjegla, no kuda? Otac poslije udaje nije više ni govorio sa mnom. Izgubila sam kontrolu nad sobom i smjestili su me na psihijatriju. Poslije tri mjeseca liječnici su me vratili u život, ali kud sada?

Na samu pomisao da djeca ne žive sa mnom i da će ih nakon svekrvine smrti odgajati netko drugi, dođe mi da poludim. Nemam novaca, nemam stana, nemam

škole... Kuda, dobri ljudi, kuda? Na ulicu pa prositi ili prodavati svoje tijelo za koru kruha?! Sud i Mirsad dozvoljavaju da vidim djecu, ali djeci treba majčina ljubav. Znam što znači kad te odgoji netko iz koga ne zrači materinska ljubav.

Nisam uspjela uzeti svoju sudbinu pod kontrolu, sada ona vlada sa mnom. Nisam završila školu, nije me imao tko savjetovati ni štititi i, eto, postadoh građanin trećeg reda, a ni moja djeca nisu daleko od toga. Ako mi žene nismo roblje, štitite nas, vi koji to možete!

Nije bilo suđeno

*M*ama se mnogo sekirala zbog toga što se još nisam udala. Često je uz dozu prijekora ponavljala:

- Kćeri moja, ti bi trebala misliti na udaju, vrijeme ti je!

Imala je mama i pravo, ali, Bože moj, vrijeme tako brzo prođe; sad pa sad i već mi je dvadeset osam godina!

Završila sam ekonomsku školu, poslije toga malo radila pa malo bila bez posla, desila se i poneka avantura i poneko putovanje, i, eto, vrijeme se provuče pored mene; gledam za njim, ali ga ne mogu stići.

Imala sam mnogo momaka, ali je, manje-više, sve to bilo prolaznog karaktera. Nisam ni žurila s udajom; zašto bih žurila, kad smo mama i ja dobro živjele od mirovine koju mama naslijedi od pokojnog tate.

Imala sam dobru, najbolju prijateljicu, Angelu iz Fojnice. Družimo se još iz srednje škole. Ona je probala brak, nije išlo; razvela se nakon svega dvadeset dana zajedničkog života. Teško je Angeli i meni i prihvatiti bračne obaveze, mi smo po prirodi avanturistice. Promijenile smo puno momaka i nailazile na svašta. Nismo ni mi puno bolje od tih naših partnera. Niti sam se ja zaljubljujivala toliko da bih s nekim poželjela zasnovati brak niti mi je brak nuđen.

Prije tri mjeseca Angela i ja smo uvečer izašle na Ilidžu u neke kafiće. U jednom kafiću sretosmo njenog, kako naglasi, rođaka Ivana i njegovog druga. Od te večeri se Ivan i ja viđamo svake subote i nedjelje. Svidio mi se po svemu. Mlađi je od mene pet mjeseci, a radi kao automehaničar na Ilidži. Ima vlastiti dvosoban stan, a i njegovi roditelji imaju kuću u jednom kiseljačkom selu. Čini mi se da smo se svidjeli jedno drugome, već se dogovaramo o zajedničkom životu i braku; maštamo, ali ja nikom ništa ne pričam. Često sam kod njega u stanu, lijepo se zabavljamo, šalimo, maštamo, ljubakamo, ali seks nećemo prije vjenčanja. Ni sama ne znam zašto sam se toga odrekla, vjerojatno me proziva mamina rečenica iz podsvijesti:

- Vi, djevojke, sada s momcima odmah legnete u krevet; izdovolje se pa se ne žele ženiti!

Poslije kraćeg vremena, opet mama:

- Kćeri, ima li kakav po tvome ukusu?

- Ima, mama, ima! – vrisnula sam koliko sam mogla, malo od dragosti, a malo da udovoljim njenim željama. Nastavila sam sva ponosna i zanesena:

- Idućeg vikenda Ivan dolazi s tetkom i stricem da me prose od tebe!

Mislila sam da će se mama onesvijestiti, ali nije, bila je samo vesela i ponosna.

Prose smo dočekali naša prva susjeda, mama, tatak Božo i ja. Sve smo obavili onako kako to odgovara mojoj mami. Na zarukama smo odmah dogovorili vjenčanje, kao i broj gostiju, mjesto i restoran za sijelo. I oni i mi smo bili za što jednostavniji i skromniji način; vremena su teška, ne treba se razbacivati. Svima sam rekla kako smo Ivan i ja dogovorili da do vjenčanja, a to je za tri mjeseca, odem kod mojih rođaka u Njemačku; i tata je tamo radio, i ja ću pokušati zaraditi koju paru, a možda od rođaka štogod i dobijem na ime udaje. Dogovorili smo da već sljedećeg petka otputujem autobusom do Frankfurta.

Do petka sam kod Ivana još otišla tri puta, očistila mu stan, zabavljali smo se, dogovarali detalje vjenčanja, o mojoj vjenčanoj haljini i još svašta nešto. Ivan me svaki puta noću vraćao kući u Lepenicu pa tako i u četvrtak pred odlazak. Zaljubila sam se i bilo mi je teško ostaviti ga, makar i na kratko vrijeme; da me nije bilo

stid, odustala bih od puta za Njemačku. Pozdravili smo se uz poljupce i riječi ljubavi iz kojih se jasno moglo iščitati kako, iako tek polazim, oboje jedva čekamo da se vratim.

Petak je, autobus polazi sa stanice iz Kiseljaka u četrnaest sati; ja sam na stanici i čekam.

Autobus nije došao u četrnaest sati, nije ni u petnaest, niti u šesnaest, a onda iz Sarajeva dođe vijest da je autobus u kvaru i da će poći tek sutra u isto vrijeme. Što raditi, u Lepenicu ili kod dragog na Ilidžu? Ovo drugo ipak je prevagnulo. Nisam imala mobitela da se javim mami i Ivanu, ostavila sam ga mami, planirajući kupiti sebi novi aparat u Njemačkoj. Za nekoliko minuta naišao je autobus za Sarajevo; ušla sam i u mašti već čula glas konduktera kad najavljuje: Ilidža!

Za četrdesetak minuta već smo bili na Ilidži. Odmah sam se uputila prema Ivanovom stanu. Bilo je već osamnaest sati. Mrak je, pomalo hladno, ali stan nije bio daleko od izlazne stanice, a činilo mi se da sam već sad toliko poželjela Ivana da bih išla i po kiši i preko rijeke, samo da mu se što prije bacim u zagrljaj.

Sa dvadesetak metara od stana ugledah prigušeno svjetlo u stanu svog dragog. Vrata haustora su bila otvorena, ključ od stana sam imala, Ivan mi ga je dao još prije vjeridbe. Polagano sam otključala i polako ušla u hodnik, želeći ga iznenaditi. U hodniku sam ugledala

Angelinu zimsku jaknu, ali nisam obraćala pažnju na to. Odložila sam mali kofer i objesila jaknu na vješalicu. Dragi ne izlazi, to mi je malo čudno, ali sam pomislila da je vjerojatno zaspao uz televizor.

Sada sam namjerno bila tiha. Došla sam do vrata dnevnog boraka i sasvim lagano ih odškrinula, kad se iz sobe rasu zvuk, izazvan ljubavnim strastima: Ivan i Angela u ljubavnom grču! Vrište, motaju se jedno oko drugog kao zmije! Ivan kao lav prosipa svoje strasne, ljubavne krike, stan odjekuje, vulkan izbacuje lavu!

Zatvorila sam vrata, nisam mogla više gledati tu predstavu u kojoj su u glavnim ulogama moj vjerenik i njegova navodna rodica. Tiho sam napustila stan i otišla u obližnji motel na spavanje. Sutradan sam u četrnaest sati sjela u autobus i otputovala u Njemačku.

U nedjelju oko podne nazvala sam mamu kako bih joj javila da sam, zbog kvara na autobusu, otišla i stigla dan kasnije. Mama se javila sva sretna:

- Evo, zet Ivan došao i sjedi kod mene u kući!

- Hvala, mama, na informaciji; pozdravi ga i reci mu: Nije bilo suđeno!

Dvije godine nakon ovog događaja uopće nisam dolazila kući u Lepenicu.

(Moje vam ime nije bitno u ovoj priči, bitna je pouka)

Kako je Ivka upoznala Boga

*K*omuna, zajednica za liječenje od ovisnosti o narkoticima, smještena u Međugorju, organizirala je predavanja o preventivi od narkotika. Predavanja su organizirana u mnogim mjestima BiH pa i u mom Kreševu. Čuo sam o tome i odmah odlučio posjetiti predavanje.

Voditeljica najavi predavanje i pročita imena četiri bračna para koja će govoriti o svojoj djeci: kako su počeli koristiti narkotike, kako su postali ovisni te kako su u Međugorju izliječeni.

Prva dva para najviše su govorila o nekontroliranju svoje djece, o tome kako su doznali da koriste narkotike te o načinu preventive i liječenja. Priče su dosta interesantne, potresne, tužne i poučne. Radovala su me saznanja o problemu narkotika; nisam o tome znao ništa

izuzev vijesti iz medija o velikoj prodaji i rasturanju droge.

Hvala Bogu da nisam imao nikoga u obitelji i u svom naselju tko je uživao drogu pa nisam čuo puno o tome. Ustvari, čuo sam da je u mom naselju nekoliko djevojaka i momaka probalo uzimati neku vrstu droge, ali su pravodobno upozoreni i spašeni od fizičkog i duhovnog propadanja.

Statistika o uzimanju i štetnosti droge kod nas i u svijetu poražavajuća je. Broj i smrtnost onih koji postanu i ostanu nesposobni za život već odavno je alarmantan. Naravno, svi oni koji su imali takve probleme u obitelji i široj zajednici pomažu udruženja koja se brinu o preventivi i liječenju od narkotika.

Vratimo se predavanju i iznošenju konkretnih problema ovisnika. Voditeljica je najavila i treći bračni par iz Gruda, Ivana i Slavicu, koji će ispričati svoj slučaj sa sinom Kristijanom. Izašli su za govornicu i počelo je kazivanje – ispovijest, a govorio je otac Ivan:

- Ja ću vam iskreno ispričati slučaj moga sina, mada ću kroz slabosti supruge i mene kao roditelja otkriti i slabosti mnogih drugih roditelja koji svojoj djeci slijepo vjeruju. Naime, iz velike ljubavi prema njima često smo slijepi i ne možemo vidjeti njihove slabosti. Priznajem da sam i ja bio takav.

Rodili smo dvoje djece, Bogu hvala, lijepe i zdrave, sina Kristijana i kćerku Vesnu. Sin je stariji četiri godine. San je svih roditelja dvoje-troje djece i da su zdravi i pametni.

Roditelji moraju neprestano bdjeti nad svojom djecom kako bi bila zdrava i pametna. Uvjerimo se da su lijepi, zdravi, odlično uče, lijepo se ponašaju i onda ih zanemarimo; počnemo se baviti nekim drugim aktivnostima, a zaboravimo djecu.

Kristijan je pohađao sedmi razred kad je primijećeno da troši malo više novca. To nam nije bio predznak nečega suviše lošeg, tješili smo se da je u pubertetu i da mu treba malo više novca za slatkiše.

U srednjoj školi se Kristijan upecao u mrežu uživaatelja droge. Pošao je u ekonomsku školu koju nije nikada završio. Već u drugoj godini je sa svojom djevojkom počeo uzimati drogu. Pravdajući se kojekakvim razlozima, tražio je više novca, a mi smo mu davali ne kontrolirajući i ne sluteći kako ga naš ljepotan troši.

Zaljubljen i drogiran učenik ne može pratiti nastavu; u trećem razredu, skupa s djevojkom, napušta školu. Mi o tome nemamo pojma; on redovito odlazi i dolazi kući, samo traži sve više i više novca. Sad nam je dovoljan razlog to što ima djevojku; izlaze, vole se, za izlaske i druženja ipak treba malo više novca, razmišljali smo. Sinu jedincu daje se sve i vjeruje sve.

Kad smo mislili da je naš sin maturant, on je već bio duboko potonuo u carstvo uživatelja droge. Novaca nije bilo dovoljno pa je počeo dilati drogu, šireći tu zarazu u osnovnoj školi u Grudama. Policija je pratila dilere pa je i Kristijan dolijao; uhapsili su ga na djelu. Dovedi su ga kući i preturili sav stan te su ispod dušeka njegovog kreveta pronašli dvanaest vrećica nekakvoga praha. Ispostavio se da se radilo o heroinu, koji je i trošio i dilao.

Kristijan je osuđen na godinu i pol zatvora. Kaznu je izdržavao u Zenici, a mi smo mu često odlazili u posjet, kako bismo mu pokušali pomoći isplivati iz vira droge. Nadali smo da će se nakon svega opametiti, završiti školu i nastaviti normalnim životom.

Vrijeme kazne je isteklo, no Zenica nije pomogla. Supruga je u međuvremenu prestala raditi pa nismo imali novca koliko mu je trebalo; tako se Kristijan snalazio kako je znao i umio. Želja za drogom se povećala, postao je ovisnik.

Kristijan obija trgovine, pljačka, prosi po ulici; mora nabaviti heroin, bez njega ne može. Kući više ni ne dolazi, valjda ga je stid nas i sestre; naša kći, njegova sestra, uzor je svima u Grudama.

Poslije pet godina droga je iscrpila njegov organizam: ne može više ni krasti, fizički i psihički je potonuo, nema više ni volje, ni želje za životom.

Smjestili smo ga u komunu za narkomane u Međugorju. To je ustanova koja pravi čuda, koja mrtve vraća u život, vraćajući im vjeru i nadu za novi početak.

Poslije dvadeset sedam mjeseci, Kristijan je bio izliječen i polako se vraćao u normalni tok života.

Preko teških veza zaposlili smo ga u jednoj tvornici hrane, gdje još uvijek radi. Tu je upoznao djevojku, zaljubio se do ušiju, sve joj iskreno ispričao i zaželio s njom sklopiti brak. Nije ga odbila. Magdalena i Kristijan su, poslije dvije godine braka, dobili zdravog i lijepog sina Velimira.

Unuku Velimiru sada je pet godina i on nam je velika razonoda i sreća. Kristijan kaže kako često pomisli na

drogu, ali mu muka i patnje zbog nje mu neće dozvoliti da je ikada više proba.

Otac Ivan i mama Slavica su zaplakali i glasno zahvalili Bogu, što im je sina vratio u život.

Došao je red i na četvrti bračni par i njihovo kazivanje o toj proklesoj drogi. Ivka i Anto su Goranovi roditelji, a priču je ispričala majka:

- Moj sin Goran bio je odličan učenik, srednjoškolac. Kad se počelo šaputati da uzima travu, bio je maturant gimnazije. Meni nitko nikada nije izravno rekao da Goran uzima drogu, već je to do mene uvijek dolazilo preko neke druge osobe; ono čula-kazala. Za nekoliko mjeseci nisam govorila s pola naselja. Pitala sam Gorana, kontrolirala školsku torbu i odjeću, tražila, ali, u stvari nisam znala što tražim. Goran se čak i ljutio kad bih ga izravno ili neizravno priupitala koristi li droge.

Bila sam potpuno sigurna da moj sin ne uzima nikakve narkotike. Jednog dana sam čak otišla i kod svećenika te ga upitala o tom problemu u Grudama i okolici. Rekao mi je kako mladi u Grudama mnogo koriste drogu i da ja trebam biti ta koja ću to otkriti kod svoga djeteta, ako toga ima. Dodao je i kako se ne trebam ljutiti na susjede i priče; sve što se priča najprije treba provjeriti pa se poslije ljutiti ako nije istinito.

Nakon nekoliko dana zazvoni telefon. Javila sam se i više nisam došla do riječi:

- Eno ti Goran s onom Petrovom Ines, to mu je djevojka, sjede u kafiću 'Šestica' i fiksaju se; daju jedno drugom drogu direktno u venu. Večeras mu pregledaj džepove i nemoj više da mi psuješ majku, jer ću te prebiti kad te budem srela.

Nepoznati glas prekinut je ljutitim spuštanjem slušalice.

Oko dvadeset dva sata Goran je ušao u kuću i odmah otišao leći. Bio je žut i ispijen u licu. Za nekoliko minuta je zahrkao, utonuvši u carstvo moći droge. Pregledala sam sve džepove i našla veliku količinu šprica i praha; valjda više nije imao snage sakriti pribor u šupu ili na drugo mjesto, kako je to poslije priznao.

Bilo je kasno, bez liječenja mu nije bilo više spasa! Odmah smo ga smjestili u komunu u Međugorju. Propala mu je četvrta godina gimnazije, kao i naredne dvije godine koje je proveo na liječenju. Propao mu je i optimistički pogled na svijet, izgubio je volju za životom, organizam je izgubio imunitet...

Goran se liječio, a ja molila Boga da mi ga vrati u normalan život. Posjećivala sam ga u Međugorju i molila Gospu za pomoć, išla na Brdo Gospinog ukazanja i na golim koljenima po kamenju obilazila oko Gospinog kipa.

Dok je moj Goran bio na liječenju, ja sam, moleći se za njega, upoznala Boga.

Ivka je to ponovila nekoliko puta, a jedan od nazočnih se naglo dignuo i nekontroliranim glasom viknuo:

- Trebali ste Vi Boga upoznati i prije te vjerovati vašim prijateljima i susjedima!

(pouka je da treba edukacija i za roditelje i za djecu)

Crtam osmijehe

Ruže i štrik

S me mi je Ruže, a zovu me Ruže Kuntina. Rođena sam u Donjem Ljetoviku. Godina rođenja nije ni važna, davno je to bilo, pogledaj mi lice i leđa pa će ti sve biti jasno. Kad sam bila mlada mislila sam da sam lijepa i pametna, a kasnije je ispalo da baš i nisam.

Kao i sve djevojke u mome selu, počela sam se zabavljati, ašikovati, u šesnaestoj godini, a pomalo izvirivati, kako se to tada govorilo, već u četrnaestoj godini. Pokojna mama mi je za derneke, na koje sam redovito išla, kupovala nove cipele i bluzu, a ponekad i suknju. Za svetu Anu išla sam u Lepenicu, za Ilindan u Kiseljak, za Veliku Gospu na Stup, za svetu Katu u Kreševo, a mali dernek predstavljala je i misa na našem groblju.

Brate moj, bilo i prošlo, a silni momci su trzali na mene! Bila sam sitna, živa, vragolasta pogleda, dobro sam igrala i namigivala. Tada mi se činilo da nije bilo

momka koji ne bi bio sa mnom, pa makar i samo jednom. Tako je to i bivalo, momci dolazili, odlazili, odmićali se, a ja se kočoperila kao labudica. Niko mi nije bio ravan. Stare su žene stalno govorile:

- Ja dobre cure, pizda li joj materina!

To tada nisu bile baš ružne riječi, čak štoviše, bile su dobre, kao dobra reklama. Svaki dernek po nekoliko momaka! Cvatem ja od sreće, cvate pokojna majka. Štoviše, pročulo se da znam krojiti i šiti; Bože moj, počeli me zagledati i domaći momci. Kada kažem domaći momci, mislim tu na one sa Brnjaka i Ljetovika.

Jednog dana dođe mi u ašikovanje Vinko Šimić iz Gornjeg Ljetovika. Šalila sam se s njim, svašta mu govorila, podcjenjivala ga, a on navalio k'o mutav! Mama mi je rekla da je njegov pokojni otac bio teški alkoholičar, ali se za Vinka još nije čulo da pije. Vinko me u stopu prati, odmiče momke na dernećima, drugi momci se ljute, ostavljaju me i tako dvije godine. Dođe i vrijeme za udaju. Svi znaju za Vinka i ja se odlučih udati za njega.

Početak braka, suživota, kao u svakoga, dobar i lijep. Na svakom mjestu, u kući, na njivi, u štali, u šumi, voljeli se i ljubili. Svekrva je bila dobra i plemenita žena, pomagala nam je u svakom pogledu: odgajala nam je djecu, radila u kući i na njivi, a pokazala se poštenom i čak u kritici svog sina kada je počeo piti.

Dobri ljudi, ne znam što mu bi: dan po dan, moj Vinko posta veći alkoholičar od svoga pokojnog oca! To više nije bio onaj čovjek za koga sam se udala. Ne brine više o kući, o troje djece, o novcu, o svome zdravlju... Alkohol ga je iscrpio: mršav kao grana, žut i slab.

Svekrva i ja smo ga udruženim snagama pokušavali spasiti, da se vrati u život i svojoj obitelji, ali nije pomagalo. Puno smo molile Boga da ostavi alkohol, a Vinko sve više i više pije.

Kada sam vidjela da ništa ne mogu promijeniti, počela sam prijetiti da ću ga napustiti, da ću se objesiti... I doista, tri dana Vinko ne pije, u kući veselje, radost, ali ne zadugo.

Svanu petak, pazarni dan u Kiseljaku; Vinko se spremi i ode u Kiseljak. Tada se išlo pješice ili konjskim kolima.

Pola noći, nema Vinka, a nema ga ni cijele noći. Stiže ujutro oko šest sati. Mrtav pijan ulazi u kuću i glasno psuje, vrijeđa sve nas, čak i svoju majku. Ona ga smiruje, preklinje da prestane, brani mene i djecu. I ja ga pokušavam umiriti, ali sve je uzalud.

Pukla sam, nisam mogla više, došao je kraj, odlučila sam: pred svima sam uzela štrik i pošla uz voćnjak, u šumu prema Čubrenu. U početku sam žurila, a uzbrdica je velika, pa sam se brzo umorila. Sjela sam da se odmorim i čujem što se dolje zbiva.

Troje djece jauče - plaču na vratima sa svekrvom, a Vinko im ne dozvoljava izaći iz kuće da me vide. Srce mi hoće puknuti od tuge i jada!

- Zemljo, otvori se da propadnem! – kukam u sebi.

Kad eto ti Vinka, krenuo nekoliko koraka prema meni i maše rukom. Načas sam se obradovala, misleći kako će me pozvati da se vratim kući i obećati da više neće piti.

- Ruže – prozbori jezikom zadebljalim od alkohola - ako se predomisliš, povuci nam koje drvo da naložimo vatru, da nisi džaba išla!

(Vinko je ubrzo umro, a Ruže se predomislila i vratila kući te je, šijući i krojeći, podigla djecu.)

Povrijeđena sujeta

*M*irku iz Volujaka godine se natovarile na leđa, ali ih on još uvijek dobro nosi. Visok je, vitalan i dobroga zdravlja, bez obzira što više pije nego što jede. Svakog dana obvezno pješači od Volujaka do Kreševa, tri i pol kilometra u jednom pravcu. U čaršiju ode, kako kaže, popričati s ljudima i popiti koju ljutu. Može to sebi priuštiti: zaradio je mirovinu, a vremena ima.

Imao je običaj u gostionicama, kad naručuje piće, reći:

- Daj mi jednu rakijicu i njenu sestru!

To je značilo da želi popiti duplu rakiju.

Mirko je svoju starost lijepo provodio sa suprugom Marijom. Mariji je taj alkohol malo i smetao, ali "Bože moj", često bi rekla Marija, "nema na ovom svijetu života bez problema!"

Godine čine svoje: kad čovjek zađe u godine, ne može dugo spavati, ustaje ranije, pije kavu, a uz kavu se

često podsjeti uspomena na mladost, na zgrade i nezgode koje su se dešavale u tih osamdeset godina života. Uvijek se tu nađe vremena za šalu, ali i za jadikovku na kojekakve bolove starih kostiju i slične stvari.

Tako jednog jutra, kao što će i svakog drugog dok to mogu, Mirko i Marija piju kavu. Marija se zagledala u ograđeni prostor u kojem borave kokoši. Pijetao se po svojoj dužnosti i nagonima penjao s kokoši na kokoš dok ih sve ne "opremi". Marija u šali prozbori:

- Vidi, Mirko, što radi pijetao!

Mirko je znao na što misli Marija pa je prešutio nje-
nu opasku. U uobičajeno vrijeme spremio se i - pravac
čaršija. Rakija po rakija i Mirko se nakresao te polagano
krenuo kući. Koliko god je mislio na druge stvari, stalno
mu se negdje provlačila i današnja Marijina rečenica o
pijetlu.

Nije ni ulazio u kuću, već je odmah doveo jednog
dječaka iz susjedstva; dao mu pet dinara da uhvati i
donesu onog njegovog pijetla koji je jutros tabanao sve
koke i kočoperio se: pr-ko-ko, pr-ko-ko....

Dječak je uhvatio pijetla i dodao ga Mirku, koji je već
imao sjekiru u ruci. Jednim udarcem odsjekao je pijetlu
glavu. Naravno, mrtav pijetao je skakao i bez glave, uza-
lud se boreći za život, a Mirko mu, gledajući ga kako gu-
bi snagu i pada, zajedljivo dobaci:

- Hajd' sad reci pr-ko-ko, pr-ko-ko, jebem li ti maj-
ku!

Na tebi je reda!

vu legendu, priču, čuo sam od jednoga starog čovjeka, davno, još dok sam bio dijete.

Je li negdje zapisana, ne znam, ali me se dojmila. Ljudi su je smislili radi jedne zakonitosti života, kako bi upečatljivo rekli: to je to!

Neki veoma siromašan čovjek dobio je dijete. Treba ga krstiti ili, po drugoj religiji, rezati kosu, ali za to treba kum. Čovjek je tražio, pitao, ali nitko nije želio biti kum siromahu.

Tako tužan vraća se kući i plače, kad ispred sebe ugleda bijelo priviđenje. Čovjek se prestraši, zastade i htjede upitati tko je to, kad priviđenje progovori:

- Ja sam smrt i želim biti kum tvom djetetu!

Čovjek se još više uplaši i htjede krenuti nazad, no smrt nastavi za njim i dalje se nudeći za kuma te obećavajući veliki dar za kumstvo. Siromašnom treba pomoć pa na kraju pristade na kumstvo.

Poslije završenog obreda, sjeli su, kao što nalažu običaji, nešto pojesti i popiti. Kum smrt sjedi, jede i pije, ali darove ne pokazuje. Što je mogao siromah nego pomisliti da je prevaren. Nije mu misao još ni izašla iz glave, kada kum ustade i progovori:

- Slušaj, kume, ti ćeš za kratko vrijeme postati najbogatiji čovjek u svome mjestu! Idi po selima i gradovima i prislušuj gdje ima bolestan čovjek. Kad čuješ za takvog, ponudi se da ga izliječiš. Otiđi u kuću kod bolesnika i dobro pogledaj; ako mene vidiš da mu stojim kraj nogu, izliječit ćeš ga bilo kakvim čajem, a ako mene vidiš iznad glave, odmah se vrati i reci da mu nema lijeka.

Kum smrt je predao svoj dar i otišao.

Siromašni kum krenuo je od mjesta do mjesta liječiti ljude. Uskoro je postao najčuveniji i najbogatiji liječnik.

U to doba se jednom kralju razboli petnaestogodišnja kći. Kralj je čuo za čudotvornog liječnika pa odmah naredi da ga dovedu na dvor. Kum pogleda djevojku i odmah reče kralju da će je sigurno izliječiti. Znao je to jer je vidio smrt kraj njenih nogu. Izliječio je djevojku, dobio ogromne darove i postao nadaleko najbogatiji.

Tako je kum radio svoj posao dugo godina, bogatio se i uživao u blagodatima zarađenog novca.

Jednoga dana kum osjeti kako ga nešto boli i da ne može ustati na noge. Sjeti se svoga kuma i polako okrenu glavu gore i ugleda kako mu smrt stoji iznad glave. Kum se dosjeti i polagano se okrenu; gdje su bile

noge, tu je sada glava. Tiho, najtiše se poče okretati kako bi vidio gdje je smrt, a ona i dalje stoji iznad glave. Kum se tako okretao nekoliko puta dok nije čuo glas:

- Kume, okretao se ti ili ne okretao, na tebi je reda!

(ovu narodnu legendu želim spasiti od zaborava)

Pričljivi starac Mato

*K*ao mladi učitelj radio sam jednu školsku godinu u selu Pirin, sedam kilometara udaljenom od Kreševa. Odmah po dolasku u selo, čuo sam za osamdesetpetogodišnjeg Matu, veoma vitalnog i krepkog starca. Želio sam ga što prije upoznati, jer je narod oduvijek smatrao da se od starijih ljudi može čuti i naučiti mnogo mudrih i pametnih stvari.

Nakon svega dvadesetak dana mog boravka u selu, na jednom sijelu sam upoznao Matu. Starac u dobrostojećem stanju, pogleda bistra i prava, malo oštećena sluha, još uvijek rumenih obraza; u tim godinama veliki optimist i još uvijek mašta o putovanju u Kragujevac; tamo je kao vojnik vojske Kraljevine Jugoslavije upoznao djevojku koju bi još jednom rado vidio.

Rekao sam Mati da bih volio kad bi došao kod mene u školu, u moj stan, kako bismo popričali o svemu i

svačemu. Mato je prihvatio poziv i jednog od narednih dana doista je došao. Priču smo započeli uz čašicu rakije.

- Mato, čujem da pamtiš pet različitih država koje su se mijenjale tijekom tvoga života: Osmanlijsko carstvo, Austro-Ugarsku, Kraljevinu Jugoslaviju, Nezavisnu državu Hrvatsku i ovu našu socijalističku Jugoslaviju. Ti si, kažu mi, za sve te države govorio da su dobre. Zašto si tako promjenljiv? – zapitao sam ga.

- Nisam ja promjenljiv; moja kuća i štala su uvijek na istom mjestu, a oni su dolazili i prolazili, mijenjali se. Nisam htio pisati uz vjetar – s osmjehom odgovori Mato.

Pitao sam ga zatim kako je njegova supruga i kako podnose staračke dane, a Mato odgovori s uzdahom:

- Moja žena, sada baba, rodila je dvanaestero djece. Četvoro je umrlo, a dva sina i šest kćeri su živi; svi poženjeni i poudani. Imam dvadeset sedam unuka i praunuka. Baba je istrošena; rađala djecu, radila na njivi, donosila vodu iz one šume tamo daleko, ratovi i neimaština... Čudim se da je uopće živa; umorila se od života i stalno priča kako bi voljela umrijeti.

- Mato, danas ja pitam, a ti pitaj mene drugi dan za ono što tebe zanima, može? Zašto ljudi pričaju da je mudrost kod starijih ljudi?

- Učo, ako ja i moji vršnjaci imamo malo mudrosti, to je prikupljeno kroz duge godine, u susretima s mnogim i raznim ljudima, pametnim i ludim. Sve te zgrade i nezgode, sve što sam vidio i doživio, sve sam provjerio na svojoj koži, a vi koji idete u školu sve to možete naučiti iz knjiga, ne morate provjeravati na svojoj koži, jer je to već provjereno na milijunima ljudi. Kroz svoj dugi život prikupilo se nešto pameti i mudrosti, a što će mi sada, više mi u ovim godinama nije potrebna.

- Nemoj tako Mato – dodao sam – evo vidiš, tu svoju mudrost prenosiš meni i mnogim drugim ljudima koje još uvijek susrećeš... – pokušao sam ga utješiti i nastavio:

- Imam sada malo pomalo neozbiljno pitanje, a odnosi se na žene i eventualnu želju za njima – izustio sam sa pomalo nelagode, plašeći se da se Mato možda ne naljuti, no on se nije dao zbuniti i istresao je kao iz rafala:

- Dok me je moj pijetao budio i dozivao koke, dotle je bilo dobro, a sad pijetao spava, miruje, ne treba mu nitko, pa tako i ja spavam. To ti, je moj učo, ovako: otvoriš česmu do kraja i voda teče jako, a ti onda polako zavrćeš i voda sve manje i manje teče, dok ne zavrneš do kraja. Tako neka sila zavrće kod ljudi, kroz tijek njihova života: polagano, polagano i sve dok ne

prestane curiti i kapati. Ali, ne tuguj radi toga, i to je riješeno, jer jedno gubiš, drugo dobiješ: ljubav prema svojim unucima ne bih zamijenio za sva blaga i uživanja ovoga svijeta!

Družio sam se s Matom svu tu godinu provedenu u Pirinu.

Recenzija

Gole i sirove priče

Ovih dana dobio sam novi prozni rukopis naslova *Tragovi sudbina* kreševskog pučkog pjesnika i prozai-
ste Ante Stanića i, takoreći, ostao bez teksta, jer me je
upravo ta konkretno-filmska ogoljenost ljudskih, lju-
bavnih sudbina "koje su se otele kontroli" na ovim pro-
storima, fascinirala i duboko zamislila nad tri pitanja:
Otkud je stigao taj promet "seksualne naravi", posve
praktičan, a nemoralan...? Da li je svijet rođen da bude
preporođen istinom o sebi ili da gomila laž na laž...? U
koju vjeru vjeruje ljubavna prevara?

Dakle, Antine priče se okreću u mjestu kao mlinski
točkovi i misaono melju stanje stvari gole i sirove stra-
sti, koje su u potpunosti ujedinljive sa piščevim moral-
nim stavovima o pojmu istine kao jedinom. U ovim
akciono potresnim i snažno-nervnim pričama, iako
naginju crnom humoru, nema zabave, one su spoj sek-

sualnog kriminala i pojma "karakter", apsurdna erotske fantazije i globalne stravične praznine. Neizgovorena "unutarnja istina" Antinih likova u ovom rukopisu progovorila je neracionalno, ali i racionalno, "nitima svojih misli", od Spoznaje i istine pa sve do upaljenog fitilja bosanskog vriska koji odgoni nemoral iz sebe, bez pardona kao i Arnold Gehlen:

"Naše mišljenje treba, ostajući u sebi, da napreduje na nitima svojih misli, da u samom sebi pravi okolišne putove, pređe u druge poglede i da na svojoj istinskoj ravni proizvede kurcšluse između, za doživljaj, najudaljenijih činjenica. Mi, naime, moramo biti djelatni u događaj-posljedicama koje ne mogu iskrsnuti ni u kom mogućem stanju doživljaja, kao početak i kraj dugog vremenskog procesa. Zato je naše mišljenje sposobno da odsluka prostor-vrijeme-svijet u približavajućoj savršenosti i da između proizvoljnih točaka tog sistema proizvede veze – sposobno za to, jer je ono u sebi samom energija. Stoga je ono još jednom svijet, i pretačući se od spoznaje do spoznaje samo u sebi, ispituje istinu svojih spoznaja jednu na drugoj, što upravo izriče drugi smisao istine."

Stanićevi likovi nisu uspavani ljudi, njih nešto zabavlja u njima, oni, iako savijeni od tereta – upravo drugog smisla istine, nešto kao – mi smo odista NEKO I NEŠTO izvan sebe – ipak kroz ispovijed stižu do svjes-

nosti ljubavnog instinkta... Samo iskrena ispovijed može ukloniti povez sa očiju, jer je jedina tragedija na svijetu nedostatak svjesnosti. Dakle, po Antoniju de Melu, sve dok ne budete svjesni samih sebe, vi nemate pravo da se uplićete u svijet i druge ljude. Samo iskrena ispovijed može da ublaži patnju. O iskrenoj ispovjedi, na svoj filozofski način, Arnold Gehlen kaže:

"Ono što treba da u svijesti bude ODOBRENO i tako prerađeno, mora se odatle usmjeravati. Mi, dalje, od karaktera zahtijevamo da svakodnevne navike budu, u izvjesnoj mjeri, još simbolične, sa vrijednošću izraza za načelno, i naše osjećanje razlikuje vrlo točno, tako reći, važeš navike, koje do u ravnodušnost svakodnevnice oslikavaju načelna zauzimanja stanovišta, od 'pukih navika', u smislu vanjske i površne suprotstavljenosti u koju sklizne vitalna duša koja se otela upravljanju. Može se, dakle, područje karaktera sagledati sa dvije strane, i on je, gledano 'odozgo', utjelovljen poredak držanja i pravila upravljanja, usvojenih i, kad treba da rade pouzdano, gotovo besvjesno postali 'instikata', koji se iz poriva iskristalisavaju i, u djelanjima izloženi svijetu, na njemu se odabiraju; gledano 'odozdo' (iskrene ispovjedi), karakter je ipak nastavak usmjerenih, ritmičnih i zatvorenih protoka, sa kojima se biološki proces svuda usklađuje, u krugu SAMOIZVRŠENOG... U ljudskoj unutarnjosti postoji sloj polusvjesnih intereso-

vanja, uvjerenja i nenaklonosti i on nosi nevidljivi skelet duhovnog života, koji naše reakcije održava u formi, a i one njega, opet, održavaju u formi, tako da je čak naš fisis prinuđen na prilagođavanja i tokove pridobivanja, a da ih ta unutarjnost u svojim sopstvenim nezahitjvnim energijama nije morala da izopači. I kad naše iskustvo seže do u dubine toga sklopa (iskrene ispovjedi), onda to čini također i naša odgovornost."

Stanićeve nove vatrometne priče ocrtane kroki-fantazmagoričnim krivuljama govora, oslonjene na KOMUNIKACIJU sa pučkom ljubavnom dramatikom ili sa "katalogom nagona", bez ikakva plana, uviru u REFLEKTOVANE kretnje čovjeka koji se zalijepio za svoj nagon koji će istopiti sve njegove želje – i, riječ po riječ, Stanićeve priče su ovom šok-metodom-terapijom, prkoseći ispovjednoj gravitaciji - preskočile prepreke smetnji i stigle do svoje neopisive destinacije svjesnosti u kojoj se, gehlenovski rečeno, "normalna prerada smetnji nipošto ne sastoji u ispitivanju izvora smetnji, već u šoku. Izbjeći vatru, ako se čovjek već opekao, može biti isto tako svrhovito kao u nekom drugom slučaju eksperiment kako se sa njom može raditi, a da se ne opečemo. Postoje bezbrojni šokovi te vrste, i oni se vrlo često 'racionalizuju', to jest dovode u odnos s izvjesnošću koja ih objašnjava. I Hesidiova 'istina' je takva racionalizacija koja je najjednostavnije uspješna kad se pronade

krivac, ili bolje reći kad se on već zna i kad ga se pri-
sjetimo."

I takav Stanićev pripovjedni potez, kao oklopni voz istine koji juri kroz napuknute rečenice, našao se usred mog zanimanja za "unutarnju istinu" moralnih i amoralnih poriva u čovjeku koji se neustrašivo ubacio u bitku za svoje JA... Stanić, govori izvorno, jednostavno i direktno o dramatičnim iskustvima ljudskog egzistiranja, o najdubljem ljudskom identitetu koji je proživio patnje samotnosti i umiranja, o strahu – da se ljubav kao vječno proljeće ne izgubi..., jer ne treba sebe sabirati, već oduzimati, odbaciti dodir koji gomila laž na laž, preporoditi se istinom o sebi, da bi bili slobodni... Vratite se slobodi. Sve je u voljenju. Vratimo se prirodi voljenja!

Admiral Mahić

Bilješka o autoru

Anto Stanić rođen je 1942. godine u Crničkom Kameniku kod Kreševa. Završio je učiteljsku školu u Sarajevu i potom pet godina radio kao učitelj. Nakon toga odlazi na privremeni rad u Njemačku. Vrativši se iz Njemačke, sa suprugom Lucom započinje bavljenje privatnim poduzetništvom, u čemu su postigli izuzetan uspjeh, a posao danas nastavljaju sinovi Zvezdan, Svjetlan i Goran.

Nakon posljednjeg rata počinje se aktivnije baviti književnim radom, odnosno, vraća se svojoj ljubavi, pisanju.

Dosad je objavio sljedeće knjige poezije: *Biseri ispod Inča*, *Poetske kovanice iz Kreševa*, *Zlatni stihovi*, *Pečat moje duše*, *Život je poezija*, *Tebi ljubavi*, *Kad sam bio dijete*, *Anticiklona*, *Kreševski kod*, *Epske pjesme* (dva izdanja), *U slavu jed(i)nog Boga* i *Jesen života* te knjigu izabranih pjesama *Stotinu i jedna pjesma*. Napisao je i autobiografski roman *Istinita bajka* te knjige psiholoških ogleda *Ti si kormilar svoga života* i *Mudrost življenja*, kao i knjige savjeta za mlade *Kako uspjeti* i *Zlatna previla života*. Izdana je i njegova knjiga proze *Nadnaravnost ili...* te romani *Tko umije njemu...* i *A samo je jednom pogriješio*. Knjige *Majko, hvala ti* i *Bosnom do Hercegovine* priredio je s Ivom Mijom Andrićem, a izdao je i obiteljsku monografiju *Stanić - poduzetnička obitelj iz Kreševa*.

Član je Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne i Udruge pjesnika "Tin Ujević" te predsjednik Upravnog odbora Književne zaklade/fondacije "Fra Grgo Martić".

Sadržaj

Predgovor	5
U priču pretočeno	7
Dolijao	9
Strast i nemir	13
Priznanje	19
Brodski pod	27
Nesanica (Nemirna duša)	37
I nikad nije posumnjao	45
Daleko od očiju, duboko u srcu	53
Majko, oprosti mi!	61
Omer i Merima	67
Ispovijesti	75
Deset dana u šumici	77
Sjećanje na mladost	85

Podsvijest na djelu	91
Bože, pa zašto?!	95
Nosim svoj križ	99
Nikad ne reci nikad	107
Moj put do Bleiburga i nazad	111
Dvoslika	119
Sudbina se otela kontroli	125
Nije bilo suđeno	133
Kako je Ivka upoznala Boga	139
Crtam osmijehe	147
Ruže i štrik	149
Povrijeđena sujeta	153
Na tebi je reda!	155
Pričljivi starac Mato	159
Recenzija	163
Gole i sirove priče (Admiral Mahić)	165
Bilješka o autoru	171